

Nordmalings naturguide och fälthandbok har delfinansierats med statligt bidrag till lokala naturvårdsprojekt.

Nordmalings naturguide och fälthandbok är utgiven av Nordmalings kommun ©.

Redaktör: Anki Lindgren
Grafisk form: Hammar & CO, J Andersson Reklam AB
Digital bildredigering: Hammar & CO, Nordmaling
Tryck: Mapec, Lögdeå, 2006.
Bilder: Anders Jansson, Vännäs bild, där inget annat anges.

ISBN 13: 978–91–7000–229–8
ISBN 10: 91–7000–229–8

Citera gärna ur boken men ange källan.

Innehåll

Förord	5
Inledning	7
Bland grottor och älvdalar <i>Rabbe Sjöberg</i>	8
Grottor, psykologi och kunskap <i>Rabbe Sjöberg</i>	12
Växtligheten i Nordmaling –ett land med två ansikten <i>Stefan Ericsson</i>	15
Rikt fågelliv i historiskt gränsland <i>Per Hansson</i>	20
Nordmaling–ett av landets mest kompleta sportfiskeområden <i>Greger Jonsson</i>	24
En förstklassig rätt – allemansrätten	28
Kronörenområdet	31
Kronören–Drivörens naturreservat med Långroudden 33	
Skärjavan	36
Vandra vid Nabben	37
Flyttblocken vid Storänget och Ytteravan	38
Godhamnstjärnarna	40
Två öar i naturreservatet	41
Lögdeälvens dalgång	43
Lidbergsgrottorna	45
Aspeå fåbodar	46
Gråmarna	47
Hygelsböle med Kodalsforsen	48
Storrisberget med Tjuv–Antes grotta	49
Ålidstigen–vacker vandring på Lusberget	51
Storåsens brandbevakningstorn	52

Häktningsberget	54
Rullstensås längs Lögdeälven	55
Stortallarna på Trollberget	56
Nordsjöforsen	58
Flarkogen och kallkällan	59
Vandring längs Lögdeälven, Nordsjö–Fällfors	60
Fällfors–en gammal fiskeplats	62
Yttre Västansjön	64
Cykla Mjösjön runt	65
Leduåns dalgång	67
Olofsfors bruk	69
Hälsobrunnen i Sunnansjö	71
Björnberget	72
Vandringsled längs Nyåkerssjön	73
Glödbergsstigen	75
Naturstig i Brattsbacka	76
Bergsjöbergsstigen	77
Grönnäs naturbetesmarker	78
Nyckelbiotop Vinåstjärn	81
Fiska i Trehörningen	82
Vitterstenen i Brattsbacka	83
Nordmaling och Rundvik, två samhällen vid Västerbottenskusten	85
Bad och vandring vid Korptjärn	89
Naturstig i välbevarad urskog	90
Tomtningar i Rundvik	91
Fiskebodarna vid Brohällarna	93
Järnashalvön	95
Cykla mellan Levar och Bredvik	97
Bronsåldersgravar på Rösberget	98
Gårdtjärnshögen	100
Fickfjärden	101
Järnäsklubb	102
Tjäruskär	103
Öreälvens dalgång	105
Öreälvens deltalandskap	107

Alvik–flottningens knutpunkt	108
Kungsstenens ursprung	110
Håknäsforsen	112
Rösåsen	113
Långedsforsen	114
Torsmyran, en mosaik av olika myr- och våtmarkstyper	116
Hällristningar i Laxforsen	118
Björkudden	120
Långrumskogen–en unik urskog	121
Milsvid utsikt från Gvorrliden	122
Stortallarna i Lötbacken	125
Slåtterängarna i Hummelholm	126
Grotta i Storbrännbackberget	128
Tallbergsbroarna	130
Hörnåns dalgång	133
Bada och vandra i Mullsjö	135
Kyrkvägen till Nordmaling	136
Fiska i Hörnån	137
Ett urval av fördjupningslitteratur	138
Egna anteckningar	139

Förord

När såg du dig om i landskapet senast? Ser allt bekant och hemvant ut? För de allra flesta brukar det vara så, att det unika och vackra på en plats går en förbi just på grund av att det är ”hemma”. Förhoppningsvis kan den här skriften råda bot på en del av hemmablindheten.

Eller är du i Nordmaling på besök? Har några dagar över och tid att se dig omkring? Då rekommenderar vi att du först bekantar dig med bygdens pärlor genom den här boken. Här presenteras en mängd naturmiljöer från hela Nordmalingsbygden, idogt framtagna av människor i byarna runt om i Nordmaling. Du kommer förmodligen att ha svårt att välja vart din första exkursion ska gå.

Boken är resultatet av ett projekt kallat *Nordmalings naturguide och fälthandbok*. Arbetet har pågått under 2005 och delar av 2006. Projektet har finansierats med statligt bidrag till lokala naturvårdsprojekt, av Nordmalings kommun samt med bidrag från studieförbund och föreningar i Nordmaling. Tack vare dessa insatser och många timmar ideellt arbete kan nu en bok över Nordmalingsbygdens smultronställen presenteras.

Några med särskilt intresse av bokens tillkomst bör nämnas. Jim Widmark och Stig Wahlberg har tagit stort ansvar för faktainhämtning och lämnat värdefulla synpunkter under resans gång. Språkvårdaren Katarina Sörlin har korrekturläst texterna och ägnat åtskilliga timmar åt att hitta de rätta formuleringarna. Tack vare deras vaksamhet och personliga intressen är nu naturguiden färdig för läsning.

Vi som har arbetat med projektet hoppas att boken ska komma till stor användning och nytta.

Anki Lindgren, projektledare

Inledning

Under hösten 2004 utlyste Sveriges alla länsstyrelser projektmedel för lokala naturvårdssatsningar. Enligt ett regeringsuppdrag skulle länsstyrelserna stimulera arbete och utveckling inom naturvården i kommunerna. Nordmalings kommun sökte och fick medel beviljat för projektet *Nordmalings naturguide och fälthandbok*.

Under 2005 och 2006 har elva arbetsgrupper runt om i byarna inventerat sina omgivningar på intressant och sevärd natur. Många grupper har träffats flera gånger i sitt arbete att hitta de finaste platserna. Flera har också gjort fältstudier och fotograferat miljöer, märkt upp stigar eller för säkerhets skull, kontrollerat vägavstånd på skyltar.

Delar av resultatet presenteras nu här. Av de närmare 120 nedtecknade smultronställena finns 57 redovisade. Det är platser som är särskilt vackra, är goda exempel på naturmiljöer eller på annat sätt utmärker sig. Att göra ett urval i ett så stort material är naturligtvis inte enkelt. Det finns en mängd sevärd natur, och kultur, inom kommunen som vore värd att nämna. Huvudkriteriet för det som slutligen har kommit i tryck har varit platser med sevärd och orörd natur. Därefter har miljöer med påverkan från människan tagits med. Slätterängarna i Hummelholm, hållristningarna i Laxforsen och bodarna vid Brohällarna är bland dessa. Den geografiska spridningen har också varit viktig, att få en så jämn fördelning som möjligt av miljöerna.

Att nordmalingsnaturen är rik på unika miljöer är i och för sig ingen nyhet. Inom kommunen finns sex naturreservat och Öre och Lögde älvdalar är klassade som Natura 2000-områden med särskilda skyddsbestämmelser enligt EU. Grupperna som har arbetat med materialet har utöver dessa givna områden hittat andra små och stora guldkorn, som kanske bara några få har känt till tidigare.

Boken inleds med fyra artiklar om förhållandena i Nordmaling skrivna av expertis inom respektive område. Artiklarna handlar om det geologiska landskapet samt förekomsten av olika växter, fåglar och fiskar. Därefter följer objekten, indelade i kapitel som geografiskt täcker älvdalarna, de två större halvöarna samt tätorterna. Beskrivningarna börjar söderifrån med Kronörenområdet och går norrut till Öreälvens dalgång.

Foto: Cicci Lundberg

Bland grottor och älvdalar – så formades landskapet i Nordmaling

Av Rabbe Sjöberg

Nordmaling har allt! En omväxlande kust med öar och skär, klippor, sandstränder och strandängar; en odlad kustslätt som abrupt övergår i ett bergigt högländ genomskuret av djupa älv- och ådalar. Utformningen och utvecklingen av detta vackra landskap har naturligtvis en geologisk förklaring. Denna sträcker sig flera årmiljarder tillbaka i tiden.

Berggrunden i Nordmaling utgörs till större delen av 2 000 miljoner år gamla glimmerrika skiffrar och ådergnejser. Genom dessa gnejser trängde för 1 900 miljoner år sedan vulkaniska magmor i

form av urgraniter och gabbro/grönstenaar. I Nordmaling finns dessa öster om Baggård bort mot Örsbäck. Mest kända gabbromassiv i trakten är annars Ångermanbalen i Bjurholm. Nästa period med vulkanism inträffade 100 miljoner år senare, när stora magmaintrusioner bildade de så kallade Revsundsgraniterna. Dessa bildar nu bergsområden vid Lidberget, Storrisberget och i den inre delen av kommunen. Perioden för 1 600–1 200 miljoner år sedan verkar ha varit orolig. Genom rörelser längs en urgammal djupspricka i vad som idag

är Bottenhavet trängde magman upp genom sprickor i berggrunden. Den bildade de diabaser vi finner som ett stort fält på Järnashalvön och ute på Kronören samt som smala sprickfyllnader längs Avafjällets och Storrisbergs branter.

Hela Grundsundakusten, upp förbi Avafjället och Storrisberget, in förbi Sunnansjö är Nordmalings kanske mest storartade geologiska objekt. Längs denna linje inträffade för omkring tusen miljoner år sedan en mycket kraftig jordbävning, en förkastning, där hela området öster därom kraftigt sänktes. Rörelser längs denna förkastningslinje, Nordmalingslinjen, återupprepades vid flera tillfällen. Senast vid inlandsisens avsmältning för 9 500 år sedan. I skrivande stund har det visat sig att dessa rörelser orsakat byggtekniska problem för Botniabanan mellan Husum och Lögdeå.

Under den Tertiära perioden för 35–20 miljoner år sedan var klimatet tropiskt och tro det eller ej Nordmaling låg då nära ekvatorn men var på väg norrut. Det varmfuktiga klimatet orsakade en intensiv kemisk nedbrytning och tjocka vittringsjordlager bildades. Under de senaste 2,5 årmiljonerna har många nedisningar, som var och en varade i ungefär 100 000 år, kommit och gått. Vad dessa nedisningar främst orsakat är att den gamla vittringsskorpan sopades bort och återdeponerades som ett moränlager.

Under den senaste nedisningen, den s.k. Weichselglaciationen, var isen upp till 3 000 meter tjock. Tyngden av isen sänkte jordskorpan här i trakten med ungefär 800 meter! De första 500 meterna höjde sig under isens avsmältning. När

den avsmältande isens kant låg ungefär vid Klöse reste sig de första öarna över havets yta. De ursprungligen moräntäckta öarna svallades av havets vågor tills bara det kala berget fanns kvar. Den del av ön som ej nåddes av vågorna behöll en kalottliknande hätta av morän. Så kallade kalottberg bildades. Ett av dessa kalottberg är Storåsen. Här visar moränkalottens nedre del den högsta kustlinjen (HK) som i Nordmalingstrakten är belägen 275 m ö h. Detta bör ha inträffat för ungefär 9 400 år sedan. Här, överst på de svallade berghällarna nedanför skogskalotten, börjar Nordmalings moderna historia!

Vad åstadkom då den senaste inlandsisen? En sak är klar. Den var inte den hyvel man en gång påstått. Isen föste med sig redan frigjorda klippblock från bergsbranterna men framför allt så omfördelade den de moräner som tidigare nedisningar avsatt. Oftast lades moränen som ett täcke men på flera ställen formade den genom sin rörelse avlånga ryggar, s.k. drumliner. Järnashalvön och Hörnefors-kusten är rikskända för sina många och välformade drumlinområden. Åk vägen mellan Järnäs och Kråken så passerar ni tvärs över ett tiotal drumliner!

Smältvattnet från isen forsade fram i tunnlar under isen. Ofta följde dessa smältvattenstunnlar gamla älvdalgångar. Där istunneln öppnade sig mot havet minskades vattnets fart och rundslipade stenar, grus och sand avsattes i en rullstensås. Dessa är ej vanliga eller framträdande i Nordmaling. Rullstensåsar finns dock i Lögdeälvens dalgång mellan Klöse och Norrfors och i Leduåns dalgång uppströms Orrböle, där även vägen

anlagts uppe på åsens krön. En väl utformad åssträcka finns även i Öreälvens dalgång mellan Hörnsjö och Bjännberg. Ett mycket speciellt område med dessa älvsediment finns även på Järnashalvön mellan Järnäs by och Bredvik. Mycket tyder på att detta är rester av den isälv som följde Öreälvens dalgång. Naturligtvis går även här vägen uppe på åsen.

Både Lögdeälvens och Öreälvens djupa dalgångar är egentligen för stora för de älvar som rinner där i dag. Troligen är dessa dalgångar mycket gamla och rymde en gång mycket större älvar. En teori vill rent av göra gällande att Umeälven en gång rann i Öreälvens fåra! Under de århundraden som följde efter det att isen smält undan fylldes älvdalarna med tjocka lager av lerpartiklar och sand som älvens vatten förde med sig. När sedan landet rest sig så mycket att dalgångens botten låg på land började älvarna gräva sig ned i dessa avlagringar. Ju mer landet höjde sig, ju mer kunde älven nöta sig nedåt. I de nästan jämnkorniga sedimenten började älven ringla sig och söka sig nya fåror—älven meandrade. Det utlopp som Öreälven hade mellan Brattfors och Levar fick snart överges, varefter älven fick sitt nuvarande flöde ut i havet. Lögdeälvens forna delta vid Bruksheden fick också överges, och Leduån kunde i dessa sandlager utforma sitt eget meanderlopp. Såväl här som mellan Strömsör och Håknäsbacken ses även väl utformade strandvallar som trappsteg i sandheden. Dessa utformades vid årliga kraftiga stormar och av packis just när området bildade havsstrand. Dyliga strandvallar kan även ses i klapperstens fälten.

Även i högre belägna områden skedde dramatiska händelser. Vid den tid som HK utformades vid Storåsen var landhöjningen så stor som 40 cm per år! Denna snabba landhöjning orsakade fle-

Foto: Cicci Lundberg

ra mycket kraftiga jordbävningar, speciellt efter Nordmalingslinjen (Lidberget, Storrisberget), där rörelser skedde såväl efter förkastningslinjen som efter gamla, delvis utvintrade diabasgångar och nya klyftor i berget bildades.

Ett par tusen år senare hade landet höjt sig så mycket att havets bränningar kunde slå mot dessa bergsstup. Bränningarnas kraft mångdubblades när den koncentrerades i de smala klyftorna, som öppnade sig rakt mot havet. Med bränningarna fördes sand och stenar frivallade från den av inlandsisen avsatta moränkappan längs bergets fot. Stenarna slog som hammare mot klyftornas väggar och utvidgade dem. Sanden finslipade

väggarna. Ju mer klyftorna närmade sig strandnivån, ju större blev bränningarnas kraft och påverkan. Klyftorna utvidgades och utrundades och allt mer slipande material kunde föras in i dem.

Till slut nåddes den kritiska tidpunkt när klyftornas botten låg vid själva stranden. Allt färre bränningar slog in i vad som nu var rundslipade grottor. Allt mindre sand och stenar kunde föras in i dem för att utföra sitt slipande arbete. I stället var det en annan del i bränningarnas arbete som kom att dominera. Sugverkan hos den retirerande vågen drog med sig material till större djup. Klyftorna rensades successivt från block och sand. Block från moränkappan vid bergsfoten sögs mot allt större djup. Det slipade berget frilades. Hällarna var slipade i vackra grytformer, rännor och fristående urbergsraukar.

Berget var nu så kalspolat att bara tallar var de enda träd som kunde slå rot, och söka sina rötter ned i smala fuktiga sprickor. I skyddade sänkor fanns lite morän kvar, där granen så småningom kunde börja bilda skog. Kvar av moränkappan fanns bara klapperstenfält, där allt finmaterial hade förts bort av vågorna. Fälten var så sterila att det dröjde många, många tusen år innan växtligheten började få fäste.

Vad som här beskrivits är den kortfattade historien om hur grotterna i Lidberget och Storrisberget formades efter den senaste istiden. Grotterna kallas i vetenskaplig terminologi för tunnelgrottor och i hela landet är endast ett knappt hundratal kända. Av dessa finner vi ett tiotal i Nordmaling. Klapperstensfält finns lite här och var i socknen. Fina ex-

empel är den i dag aktiva Långroudden, sydsluttningen på Ålidberget innanför Lögdeå och på sydostsidan av Kålsmyrberget–Degerberget vid Mullsjö. Det ur moränen svallade materialet lade sig tillrätta som mjukbottnar i havet. Med den fortsatta landhöjningen bildade dessa bördiga jordbruksmarker som mellan Ava och Levar, Bredvik och Järnäs.

Vi är nu inne i vår egen tid. Landhöjningen har stabiliserat sig kring 0,8 cm per år. Småbåtshamnar kommer att fortsätta att grundas upp och vi får finna oss i att våra sommarstugor förlorar mera av havskontakten. Ett och annat mindre jordskalv kan vi räkna med men det är ingenting att oro sig för. De stora förändringarna av landskapet utförs nu av människan.

Rabbe Sjöberg, fil. dr. i geologi, fil.lic. i geomorfologi. Grottforskare med Nordmalingsförflutet.

Foto: Anki Lindgren

Rabbe Sjöberg på en av sina många exkursioner i Nordmalingslandskapet. Här guidar han en grupp på Lidberget.

Grottor, psykologi och kunskap

Rabbe Sjöberg

Vilka referenser har du när du besöker en grotta? Hur reagerar du när du efter många, många år återser en urbergsgrotta du en gång upptäckt? Jag misstänker att den vanligaste reaktionen är: ”Var den inte större?”.

I början av min grottkarriär, i mitten av 1960-talet, bodde jag i Nordmaling, den där socknen som ligger i Ångermanland, fast i Västerbottens län. Jag bodde

då på den väg som från kyrkan leder upp mot vattentornet. Dit gick den vanliga kvällspromenaden. Jag hade vid den tiden besökt Räckeborgskyrkan, återfunnit Tjuv–Antes grotta och flera andra tunnelgrottor i socknen. Mina grottögon hade intalat min hjärna att så skall grottor se ut. Hålor under och mellan stenblock räknades liksom inte.

Naturligtvis hade jag på mina promenader upptäckt hålor under och mellan blocken vid nordbranten i Vattentornsberget. Men de räknades liksom inte. Jag anmälde dem inte till Leander Tell när han arbetade med supplementen till Grottor i Sverige. Ej heller blev det någon grottblankett skriven, när vi började med dessa. Varför skulle jag skriva något om sådana där småhål under slumpvis nedfallna block?

Med åren ökade mina kunskaper om svenska grottor och vad som är en svensk normalgrotta. Inte minst ökade mina kunskaper om vilka processer som bildade dessa grottor. Leander Tell hade så rätt när han talade om att en grotta inte behöver vara stor för att vara intressant. Det var en gammal rutinerad grottforskarens visdom!

Hösten 2005 fick jag anledning att återbesöka Vattentornsberget i Nordmaling. De där grotterna jag nonchalerat återsåg jag nu med helt andra och kunnigare ögon. Bergsbranten bestod av stora klippblock förskjutna någon halvmeter från det fasta berget. Mellan dessa fanns ett flertal, väl besökta grottor. Inte kom jag ihåg att grotterna var så här stora! Grottornas drygt meterhöga ingångshål ledde in till grottgångar på mellan fem och femton meters längd. På grottornas botten hade kanterna på många av blocken rundslipats.

Grottbranten var vänd mot norr. På de släta hållarna uppe på bergskrönet fanns vackra isräfflor. Grottbranten var riktad

rakt mot isriktningen. Här borde ha varit en rundslipad stötsida, istället fanns ett femmeters bergstup med förskjutna block. Den glacigena plockningen skulle ha skett på bergets sydsida men den var morän- och bostadshusklädd. Klippblocken hade således frigjorts efter det isen smält bort. De svallade blocken visade att grotterna fanns när det låga berget steg ur havet för bara 3 000 år sedan. Det kunde ej röra sig om abrasiv plockning. Vågorna borde dessutom ha slagit in från vinkeln väst-sydost och ej mot nordbranten. Enda möjliga genes som kvarstod rörde sig således om seismotektonik.

De förut så ointressanta grotterna i Vattentornsberget visade sig således både ha en intressant genes och vara större än en svensk medelgrotta. Medellängden på alla våra grottor ligger på omkring fem meter. Om detta hade jag inte en aning för 40 år sedan.

Vad lär vi oss av detta? Främst att Tells visdomsord står sig. En grotta behöver inte vara stor för att vara intressant. Vidare att med ökad kunskap ser du så mycket mer och att det där du i ungdomligt oförstånd nonchalerade kanske var mycket bättre än du minns.

Växtligheten i Nordmaling

– ett land med två ansikten

Av Stefan Ericsson

Nordmalings kommun kan grovt delas in i två zoner med rätt olika förutsättningar för växtligheten: den bottniska kustslätten i sydost och Norrlandsterrängen i nordväst. Intill länsgränsen i sydväst är gränsen mellan zonerna knivskarp och går precis ut till havet. När man färdas norrut efter E4:an passeras denna gräns strax efter avtaget mot Ava, och landskapet förändras som genom ett trollslag. Man lämnar de sista utposterna av ”Höga kusten–natur” bakom sig, och ett panorama öppnar sig med ett betydligt flackare landskap. Under den vidare färden ser man hur de branta bergen drar sig allt längre inåt landet, och när man så småningom når gränsen mot Umeå har man för länge sedan förlorat dem ur sikte. Kustslätten når där några mil inåt landet, men genom att landet höjer sig mer gradvis är dess inre gräns diffus och svårare att dra här.

Kustslätten är till största delen mager och enahanda med en fattig flora. Orsaken är den sura gnejsberggrunden med pålagring av likaledes sur morän, och det faktum att marken knappast sluttar. Sådan mark är oftast urlakad från näringsämnen och saknar förutsättningar för en rikare växtlighet. Inom Norrlandsterrängen däremot, där berggrunden är något mer varierad och landskapet uppvisar stora höjdskillnader, finner man en mosaik med både rik och

fattig vegetation: rik i de långsluttande liderna där markvattnets rörelse utför slänterna skapar s.k.översilning, eller där mer basiska bergarter, populärt kallade ”grönstenar”, gör markreaktionen mindre sur; fattig uppe på de höjdryggar som kalspolats av vågor under de skeden då ryggarna utgjorde strand när landet långsamt höjde sig ur havet. I kommunens inre delar, där ryggarna är så höga att de aldrig nåts av havets vågor, d.v.s. ovanför den s.k.högsta kustlinjen, täcks höjderna av osvallad morän som åter ger förutsättningar för en ställvis rik flora. Skogsmarken på kustslätten täcks i allmänhet av ris som lingon och blåbär, medan örterna är fåtaliga och gräsen

få. Myrarna är plana och domineras av tuvull, ängsull och ett fåtal starrarter. Rismossar med klotstarr, odon, skvattram, hjortron, dvärgbjörk, och i kanterna bindvide, är vanliga. Om man undantar älvdalarna och bymarkerna, finns den rikaste floran på slätten i regel vid bäckar. En gång fanns här även gott om sumpskog som kan förmodas ha haft en intressant flora, men eftersom nästan all mark dikats är sådana skogar numera mycket sällsynta. En kvarvarande sumpskog, Långrumpskogen sydväst om Torrböle, har avsatts som reservat, men kärlväxtfloran där innehåller knappast något anmärkningsvärt.

Inom Norrlandsterrängen är skogsmarkens flora mer varierad. De mer krävande arterna ekbräken och midsommarblomster är vanliga, och örtinslaget är större. I de ofta fuktiga nordsluttningarna finns rikligt med ormbunkar och stora bestånd av torta. Söder om Ava växer faktiskt denna högört, av många felaktigt betecknad som en fjällväxt, längs bäckar ända ned till havet. I de klimatiskt mer gynnade sydsluttningarna finner man allmänt värmekrävande arter som örnbräken, vispstarr, trolldruva och nattviol, och på några platser kring Mullsjö och Hörnsjö t.o.m. vitsippa. Myrarna är ofta sluttande, och sluttande myrar är nästan alltid rikare än plana. Egentliga rikmyrar saknas dock helt inom kommunen.

Havsstranden

Kustslätten må vara mager, men närmare havet händer det något. Själva kusten, som i Nordmaling är flikig och har en liten skärgårdsbård, innebär närmast en

explosion i artrikedom. Olika strandtyper avlöser varandra: exponerade stränder med klippor, eller oftare med block, växlar med skyddade vikar med rik vattenflora och vida strandängar, och varje strandtyp har sin egen flora. Vid högvattenmärket bildas dessutom ställvis driftvallar av uppkastad blåstång och blåsäv, vilka bildar grogrund för en rad arter som kräver ett näringsrikt underlag. Vissa år kan man också, om vindar och strömmar varit de rätta, på vallarna hitta plantor av långväga gäster som kommit drivande som frön och grott, t.ex. vejde, marviol och flera svårbestämda mållor. Landet höjer sig alltjämt ur havet, så myrar och sumpskogar bildas fortlöpande. Myrarna är till en början ganska rika, men urlakas snabbt från näringsämnen och övergår rätt snart till det mer triviala. Längs nästan alla stränder avancerar samtidigt en bård av gråal, eller som på

Drivan, klibbal, och inne i denna albård är floran mycket rik. Detta kommer sig av det slöseri på näringsämnen som alarna bjuder på innan de, efter en enda generation, ger vika för den avancerande skogen som faktiskt är en ung urskog.

Alarna, med sina kvävefixerande bundsförvanter i särskilda rotknölar, är specialanpassade till just detta: att ta över ny mark och skapa en jordmån. Inga andra träd klarar det här, och därför skall man vara rädd om alarna på stränderna. Ja, om sanningen skall fram, så finns det i Nordmaling även en särskild buske som också kan konsten att fixera luftkväve, nämligen havtorn, men den upptar i regel endast små arealer ute på exponerade uddar. Havtornets förtjänst är alltså inte att bilda mylla, utan de underbara, sura bären som är så lömskt svåra att plocka.

Nordmalings strandflora är inte bara rik i förhållande till kustslätten i övrigt, utan även i förhållande till den brantare kusten i övriga Ångermanland. Faktiskt måste man ända ned till Gävlebukten för att åter finna stränder med samma rikedom av arter. Flera ovanliga strandarter har också sin nordgräns eller sydgräns här, så Nordmaling är gynnat i det avseendet. Dessutom finns här en specialitet: en art som för närvarande har sin enda kända svenska växtplats inom kommunens gränser – ishavshästsvansen. En population av denna arktiska växt blev efter istiden kvar i norra Östersjön, i huvudsak längs finska kusten, men de kända svenska bestånden har alla varit små och har så småningom dött ut. Glädjen var därför stor när ishavshästsvansen 1996 återupptäcktes som svensk

vid Njurviken och Inneravan öster om Kronören. För att trivas behöver ishavshästsvansen en skyddad brackvattnenvik med mycket mjuk botten. Genom landhöjningen avsnörs dock så småningom sådana vikar från havet och blir till sjöar eller myrar, så den flora som finns där,

och den omfattar rätt många arter, måste vara beredd på att flytta sig. Ishavshästsvansens vikar är ännu förbundna med havet, så den mår fortsatt bra och verkar t.o.m. ha ökat, men på lång sikt är den dömd att försvinna.

Älvdalarna

Kommunen är välsignad med två i det närmaste orörda skogsälvar, Lögdeälven och Öreälven. Älvdalarnas flora

avviker från omgivningens, och älvarna utökar därmed artrikedomen betydligt både inom Norrlandsterrängen och på kustslätten. Många arter finns inom kommunen endast i älvarnas omväxlande strandzon, särskilt vid forsar, och om älvarnas naturliga vattenståndsrhythm skulle skadas skulle flera av dessa växter försvinna. Några arter vid älvarna är också direkt ovanliga, t.ex. de vid båda älvarna förekommande kung Karls spira och älvsallat, den senare är dock ovanlig vid Lögdeälven. Den mest speciella älvväxten är mandelpil, vilken inom Västerbottens län enbart finns vid Öreälven.

Inom Norrlandsterrängens område är älvarnas lopp djupt nedskurna, och dalsidorna kantas av djupa raviner. I ravinbottnarna finns ofta en lundartad lövskog med frodig vegetation, och här förekommer, särskilt längs Lögdeälven mellan Norrfors och Hyngelsböle, flera ovanligare arter såsom springkorn, köse-ven och storgro. Lögdeälvens mynning är kanaliserad och rätt ointressant ur botanisk synvinkel, medan Öreälvens delta är friare och vildare med vida lövskogar och gamla åfåror med rikare flora.

Kulturens marker

Det är inte lätt att föreställa sig hur Nordmaling skulle se ut om alla spår av kultur plötsligt skulle försvinna, och inte minst gäller detta växtligheten. En stor del av de växtarter som vi betraktar som självklara och helt naturliga, skulle nämligen plötsligt saknas. Arter som prästkrage, rödklöver, timotej, brännässla och ytterligare några hundra av kommunens växter, är i själva verket levande kulturspår utan egentlig hemortsrätt i vår flora. En sak är säker: skulle dessa växter inte finnas här, så skulle havsstrandsfloran än mer tydligt avteckna sig som den artrikaste inom kommunen. För kulturmarksväxterna hör framförallt kustslätten och älvdalarna till, med utposter i odlingsbygder och äldre fåbodmarker som ligger kringströdda inom Norrlandsterrängen. Några av de arter som vi nu närmast betraktar som kulturföljare förekommer dock förmodligen helt ursprungligt i skärgården. Gråbon, renfanan och gårdsskräppan på fågelskären har med all sannolikhet funnits där innan odlingen kom till bygden.

Det är nu inte enbart odlingen som medfört att nya arter kommit hit, många har via samfärdseln spridits till hamnplatser, järnvägsbankar och vägkanter. Än idag sprids nya inkomlingar längs vägar, på odlingsmark, och i stort sett överallt där människan är närvarande. Dessa växter kan antingen vara aktivt införda, t.ex. genom utsåning på vägkanter eller som rymlingar från trädgårdar, eller vara införda passivt, t.ex. som ogräs, som förorening i gräsfrö, som "liftare" i jordtransporter eller på fordon.

Floraförändringar

Ett påstående som kanske verkar underligt, är att även om många växter numera är hotade har det säkert aldrig funnits så många kärlväxtarter inom Nordmaling som det gör idag. Tesen kan tyckas vara svår att bevisa, eftersom någon fullständig genomgång av kommunens flora aldrig har gjorts. För att styrka den kunde man kanske tänka sig att utgå från Artedis berömda förteckning över växter kring Nordmaling skriven 1729 (se Fries 1985), men tyvärr är hans beskrivning så fragmentarisk att den inte räcker för en jämförelse. Vi behöver alltså även använda information från vad som är känt om kommunens arter från andra håll i Sverige.

I själva verket befinner sig floran aldrig i balans: en långsam förändring pågår ständigt, och snabbast förändras kulturfloran. Förändringarna i den naturliga floran sker dock så långsamt att man kan bortse från dem i vår jämförelse. Även om antalet förmodat naturliga arter har ökat kan nämligen knappast någon påvisas ha dött ut inom kommunens gränser,

och de flesta av de som tillkommit under senare år har antagligen i de flesta fall bara varit förbisedda. Vi räknar därför med status quo för den ursprungliga floran. Kvar blir då människans följeslagare, varav ett stort antal arter inkommit i landet först långt efter det att Artedi skrev sin förteckning. Exempel är alla de växter som spridits hit via järnvägstrafik, bilism, ballasttransporter i samband med 1800-talets stora virkesexport, inköpt utsäde etc., spridningssätt som alla var okända för mindre än 200 år sedan, och nya arter hittas ständigt.

Många av de växter som infördes i samfärdselboomens början kunde inte överleva i Nordmaling och fick därför aldrig fäste, andra blev allmänna och känns bekanta, t.ex. backskärvfrö och gatkamomill. Men det finns också några arter som i och för sig bitit sig fast hos oss men haft svårt att sprida sig vidare, och de står i regel på just de lokaler de ursprungligen infördes till. Sådana platser, t.ex. Notholmen och Olofsfors, bör betraktas som levande kulturminnen över florans förändring och är ofta nog så intressanta att se närmare på.

Stefan Ericsson, föreståndare för Herbatium UME vid Umeå universitet och ordförande i Västerbottens läns Botaniska Förening.

Rikt fågelliv i historiskt gränsland

Av Per Hansson

I Nordmalings kommun har fram till 2006 hela 252 fågelarter rapporterats till ”Svalan”, den nationella databasen för fågelrapportering. Det betyder att Nordmaling är Västerbottens läns tredje artrikaste kommun, efter Umeå (330) och Skellefteå (261). Om man, som vi ornitologer gärna gör istället utgår från våra landskap, hyser Nordmaling 87 % av de 288 rapporterade fågelarterna i Ångermanland. De artrikaste fågellokalerna i kommunen är de i Bottenhavet utstickande uddarna, Kronören med 169 arter följt av Järnäsclubb med 160 arter.

Nordmalings kommun har ett rikt fågelliv både i form av genomflyttande och häckande arter, nordliga och sydliga, västliga och östliga. En viktig förklaring till detta är att Nordmalings tillsammans med Umeå och i viss mån Robertsfors kommuner gränsar till Norra Kvarken – det smalaste sundet i Bottniska viken. Landfåglar, som fjällvråkar, tranor, lapp- och snösparvar på väg till eller från östliga trakter, undviker helst att flyga över vatten, och koncentreras därför till detta område. När fjällgåsen ännu var vanlig i Sverige var det bara i Norra Kvarken som den tidens få ornitologer kunde se flockar komma insträckande utifrån havet (Haglund 1940). Under 2006 och 2007 görs försök med att använda lättviktsflygplan för att leda gässlingar från Vindelfjällen till säkra övervintringstrakter i Tyskland. Flygplanen med 25 gäss efter sig passerar Nordma-

ling i mitten av augusti. Går allt väl kan denna metod användas för att plantera ut stora mängder av denna starkt hotade art. Samtidigt som områdets fågelliv alltså har unik östlig karaktär, berörs kusterna av ett omfattande och mer välkänt flyttfågelsträck längs svenska kusten. Eftersom Nordmaling med omnejd ligger i denna ornitologiska knutpunkt förgylls tillvaron för den fågelintresserade varje vår av hundratusentals fåglar, och varje höst av det flerdubbla, då nya generationer hastar söderut.

Låt oss ändå slå fast att det finns fåglar att beskåda året om även så här långt norrut. Är man fågelintresserad behöver man egentligen aldrig vara sysslolös. Även då kung Bore härskar, från början av december till slutet av mars, och den stora majoriteten av fåglarna uppehåller sig långt söderut går det bra att hitta fåglar i dessa trakter. Det värmemagasinande djupa vattnet i Bottenhavet gör att isen utanför Nordmalingskusten lägger sig ett par veckor senare än vad som är fallet i Norra Kvarken mellan Umeå och Vasa. Under lindriga isvintrar kan Bottenhavet förbli isfritt ungefär upp till dessa breddgrader, medan Norra Kvarken är istäckt så gott som varje vinter.

Under midvintern rekommenderas den fågelintresserade ta sig en skidtur över de orörda myrarna uppe på det kustnära men höga Gabrielsberget vid Ava eller över Torsmyran söder om Brattfors. Här kan man mycket väl stöta upp små-

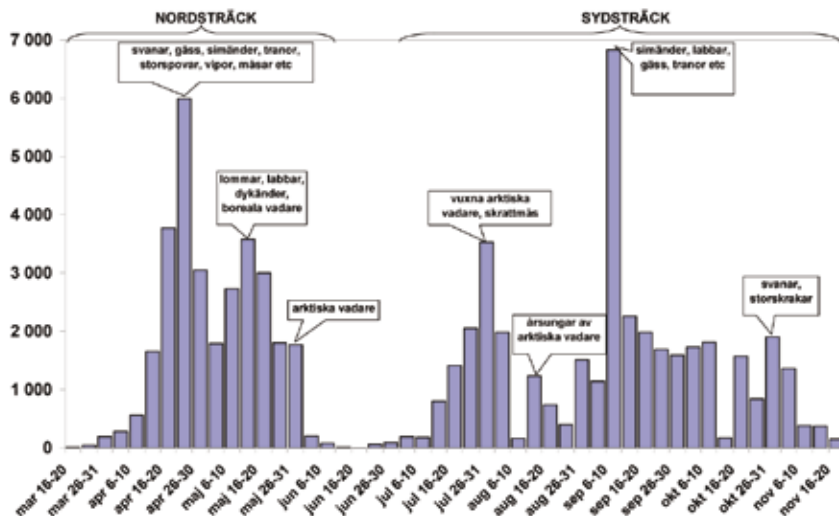
Foto: Anki Lindgren

flockar av dalripa och orre som trycker under snön för att undgå den värsta kylan men också för att äta knoppar och frysta bär. Dessa arter får representera de riktigt stationära i traktens fågelfauna. Kustnära förekomst av dalripa är ovanligt, och kanske unikt för Nordmalings kommun.

När vi kommer in i mars kan man höra uggleryopen i skogslandet. Även om pärlugglan dominerar är kommunen ett starkt fäste för slagugglan och faktiskt även för lappugglan, som man kan stöta på dagtid där den jagar sork på oslagna inägor. Störst chans till att

få se lappuggla har man ute på Järnshalvön. Tidiga snösparvar dyker upp på barmarksfläckar.

Under april börjar det på allvar hända saker ute i fågelmarkerna. Tidigt ute är hackspettarna som nu genom högljudda trumningar markerar sina revir. De flesta hackspettarter har påträffats i kommunen och gråspetten (den gröna hackspetten med grått huvud) är vanlig. Förpatruller av duvor, grönsiskor och bofinkar börjar tränga upp i början av april och i mitten av denna månad går den propp ur som hittills hållit kvar hundratusentals flyttfåglar.

Figur 1. Genomsnittligt antal sjöfåglar per femdagarsperiod inräknade under flyttning genom Västra Kvarnen och därför även Nordmalingskusten. Data från databasen "Picea" (picea.slu.se/fagel/) 1998–2005.

En specialitet för Norra Kvarnen är de minst 1 500 fjällvråkarna som sträcker in från Finland varje år kring 15–25 april, samtidigt som tusentals tranor kommer samma väg. Vid sydvindar passerar få vråkar Nordmalings kommun, men vid nordliga vindar kan tyngdpunkten på detta sträck hamna över Järnäs. Även svanar och gäss kommer längs svenska kusten under denna tid och kan rasta med flera hundra exemplar vid Olofsfors.

Under maj månad när häckningssjöarna blivit isfria kommer så sjöfåglarna (lommar, änder, vadare, labbar och måsar) med artspecifika distinkta sträcktoppar (figur 1). Även den stora skaran av tättingar (småfåglar) anländer nu då löven spricker ut. Maj månad är nog fågelskådarens intensivaste månad. Just när björkarna håller på att slå ut finns det goda chanser att få se tusentals lommar

eller småflockar av bredstjärtade labbar på nordsträck.

I början av juni är sångaktiviteten som störst på våra breddgrader. Det gäller även de så kallade nattsångarna som har valt att markera revir när den stora mängden sångfåglar tystnat. I fuktiga, frodiga biotoper beväxade med hägg, sälg och spirande brännässlor, inte sällan i bäckraviner, kan sydliga och sydostliga arter som näktergal, busksångare, lundsångare och rosenfink genljuda i den stilla försommarnatten. När gryningen sedan närmar sig framåt klockan två på morgonen, träder art efter art in i konserten och när solen just stigit över horisonten kan det vara en formidabel kakofoni av sångfåglar. Då rekommenderas en cykeltur!

Under juli–augusti inträder så den, för fåglarna, otroligt arbetskrävande tiden då

årsungarna ska matas mer eller mindre dygnet runt. Är man ute i kustbandet kan man vid ostvindar nu se de ännu ”som-marklädda” arktiska vadarna hetsa förbi på sydsträck (figur 1).

Under resten av hösten avlöser de olika artgrupperna varandra och tills en bra bit in i november brukar flockar med svanar och gäss kunna ses. Kom ihåg att nordostliga arter ses säkrast vid vindar från ostsektorn, medan arter som häckar i Skandinavien företrädesvis ses vid nordvästliga vindar. I oktober – november har det så blivit dags för flockar av rönnbärsspecialisterna sidensvans och tallbit att pigga upp ornitologen.

Att traktens fågelliv varit känt sedan länge visas av att tordmularna på klippön Bonden nämndes redan i Carl von Linnés dagbok från hans lappländska resa 1732. Det är troligt att han var hitbjuden av sin lärjunge och vän, Nordmalingssonen och botanikern Peter Artedi. Tack

vare brukspatron Frans Kempe kunde ön få ett formellt skydd redan under tidigt 1900-tal och fåglarna kan ostört häcka där än idag. Förutom tusentals tordmular finns några av Sveriges största kolonier av sillgrissla och tobisgrissla här ute. Den senare är en karaktärsart för Norra Kvarken. Beträdnadsförbud råder. I tubkikare kan man se de flitiga alkföräldrarna som flyger i skytteltrafik till och från Bonden.

En grundlig presentation av fågellivet i Nordmalings kommun gjordes för snart 20 år sedan och rekommenderas för den som vill fördjupa sig (Elmberg, 1988).

Per Hansson, ordförande i Västerbottens ornitologiska förening 2000–2004. Forskare och lärare vid Skogshögskolan (SLU) i Umeå.

Nordmaling – ett av landets mest kompletta sportfiskeområden

Av Greger Jonsson

Få platser längs den svenska kusten kan erbjuda sådan mångfald i fiskeupplevelser och kvalitet, för såväl den hängivne specialisten som nybörjaren, som Nordmalings vatten. Lax- och havsöringfisket i Lögde och Öre älvar är det som gjort kommunen mest känd i fiskekretsar, men det finns mer att upptäcka.

Sant är, att denna bygd fick se en av världens mest respekterade fiskbiologer växa upp här–Peter Artedi. Hans klassificering av fiskarter har fått internationellt genomslag och det är svårt att släppa tanken att hans intresse för fisk måste ha väckts i Nordmalingsbygden.

Havsöring och lax

Lögdeälvens källområden ligger i södra delen av Stöttingfjället och älven faller mer än 500 meter under sin 19 mil långa färd till havet. Den är en av norra Sveriges populäraste havsöringälvar. Ett flertal tillrinnande sidovatten utgör lekplats för uppvandrande honor. Undvik därför att meta öring i dessa tillrinnande bäckar eftersom det finns stor risk att det du fångar är havsöringungar och inte stationära småöringar.

Öreälvens källflöden ligger i Stöttingfjällets norra del där vattendraget går under namnet Örän. Denna älv kännetecknas av ett slingrande lopp och avsaknad av sjöar som kan magasinera vatten. Därför är den känslig för nederbördsfat-

tiga perioder och förändras snabbt vid torka eller nederbörd.

I början av maj månad söker sig havsöringen upp till dessa älvar för att söka föda, och från slutet av maj nås älvarna av de första laxstegen. Det man bör tänka på är att fisket i maj ofta betyder högt vattenstånd och att det kan vara både svårt och farligt att vada. Flugfiskaren bör också tänka på att presentera flugan lite djupare, för att vara riktigt effektiv. Ju lägre vattenstånd desto högre upp vid ytan kan betet placeras.

Laxfiskets höjdpunkt är första veckorna i juni, men många laxfiskare har märkt att det går utmärkt att fånga lax även resten av säsongen, ända in i augusti.

Foto: Per Brännström

Från mitten av juli till mitten av augusti stiger den s.k. ”slåttansbörtingen”. Ju längre in på säsongen man går desto högre upp i älven når fisken. Detta betyder

att allt fler fiskeplatser blir tillgängliga och man kan ofta få en sträcka för sig själv. Öreälven saknar denna speciella öringstam och därmed också den distinkta andra stigningen.

Gädda och abborre

Nordmalings- och Avafjärdarna erbjuder gädd- och abborrfiske av högsta kvalitet. Kända holländska gäddfiskeexperter har häpnat över vad de fått uppleva på dessa platser. Fjärdarna är grunda och produktiva och kan erbjuda ett flertal ”hotspots” i form av grynnor där såväl abborrar som gäddor jagar.

Vår- och höstfisket är bäst ifall man vill fånga de riktigt stora gäddorna. När det blir varmt i vattnet söker sig de större gäddorna ut på djupt och svalt vatten, men det finns fortfarande goda chanser att fånga stora värmeälskande abborrar samt gäddor upp till fyra eller fem kilo.

Det blir allt vanligare med flugfiske efter både gädda och abborre och populära flugor är ”poppers”, som kan liknas vid färgglada, strömlinjeformade korkar. Det fina med dessa är att man kan följa hela attacken, eftersom gäddan ofta följer betet vid ytan. Problemet är att själv hålla sig tillräckligt kall för att låta fisken fullfölja, innan man själv sträcker linan...

Samma princip används i det populära spinnfisket med ”jerkbaits”, där man med spöspetsen ger den flytande wobblern en extremt ryckig rörelse som imiterar en skadad fisk. Ofta attackerar gäddan dessa beten genom att hoppa upp ur vattnet. Det är en otroligt spännande form av gäddfiske!

Det är närmast omöjligt att utrota

gädda i ett vatten men det är inga större problem att fiska sönder ett bestånd, så att de eftertraktade stora exemplaren försvinner och ersätts av mindre fiskar. De riktigt stora gäddornas betydelse för vattnets ekosystem börjar uppvärderas och den gamla sanningen att stora gäddor i ett öppet system som havet, utgör ett hot mot mer ”värdefulla” arter, är en myt. Trots allt har gäddan samexisterat med såväl havsöring som lax i Bottenviken sedan istiden, och det vore väl märkligt om inte detta skulle gälla även under vår livstid. Den tidigare ringaktade gäddan har alltså fått ett erkännande. Därmed börjar också modern fiskevård att omfatta gäddan.

Foto: Erland Johansson

I praktiken har denna nya syn inneburit att hängivna gäddfiskare numera returnerar de stora gäddorna tillbaka till vattnet. De gäddor som blir riktigt stora är oftast honor och en som väger tio kilo är mer än tio år gammal. Förhoppningsvis blir fiskevården mer spridd i våra norrländska vatten, så att fler människor ges chansen att fånga ”sitt livs gädda”. Man behöver bara söka sig ett par timmar

med bil till Ångermanälven inom Åsele kommun, för att hitta länets första fiskevårdsområde som instiftat fiskeregler i syfte att värna de stora gäddorna.

Harr, sik och lake

Harr finns i kustlinjen såväl som i Öre och Lögde älvar. Harren i älvarna är inte känd för att bli riktigt stor, men flugfisket kan vara givande under kvällar när insekter kläcks. Ifall riktigt stora harrar önskas, rekommenderas ett besök till den sträcka av Lögdeälv, inom Bjurholms kommun, som arrenderas av Älgens Hus. Här har älven varit fredad ett flertal år och endast flugfiske är tillåtet.

I havet finns det dock riktigt stora exemplar. Det kan kännas märkligt att stå vid en klippig kustlinje och svänga ett flugspö, men det är både fascinerande och spännande. Man ska söka sig till uddar som leder mot öppna havet och Järnashalvön är ett känt ställe. Sikfisket i kommunen är berömt och många söker sig hit från grannkommunerna under vårvintern, när isarna blir tunnare och vädret behagligare.

Isfisket är som populärast på senvåren och man söker sig till grunda områden där siken kan följas med samma skärpa som om man skulle ha fiskat i ett akva-

rium. Under höstens förbudsperiod för lax- och havsöring (15/9–14/10) säljs ett särskilt sikfiskekort i Lögdeälvens nedre del (upp/nedströms E4:an).

Under förbudsperioden för lax och havsöringfiske är det populärt att flugfiska sik med mormyschkor eller små tunga flugor. De ljusa strandbrinkarna gör att man ofta ser siken mycket klart mot den ljusa botten och kan fiska på enskilda individer.

Under de kallaste vintermånaderna söker sig laken från havet till älvarna för att leka. Laken i Nordmalingsfjärdarna är känd för att ha hög medelvikt. Ifall man är trött på julmaten och vill uppleva lite spänning, så bör man bege sig till Leduåns, Lögde- och Öreälvens mynningsområden. Ett enkelt träspö med några meter lina, ett sänke som dunkas i botten och en vass krok agnad med en fiskbit är allt som behövs för att nå framgång.

Foto: Per Brännström

Få platser längs den svenska kusten kan erbjuda sådan mångfald i fiskeupplevelser och kvalitet som Nordmaling, skriver fiskeexperten Greger Jonsson i sin artikel.

Allemansrätten

– en förstklassig rätt

Vår gemensamma möjlighet att vistas i naturen stavas allemansrätten. Begreppet presenterades första gången på 1940-talet i samband med en statlig fritidsutredning. Man ville ge den växande tätortsbefolkningen bättre möjligheter att vistas i naturen. Friluftslivet var på uppåtgående och begrepp som turism och camping blev snabbt trender. 1994 skrevs allemansrätten in i grundlagen om grundläggande fri- och rättigheter.

”Inte störa – inte förstöra”, det är huvudregeln i allemansrätten. Allemansrätten innebär en begränsad rätt för var och en att färdas över annans mark och tillfälligt uppehålla sig där. Den som vistas i naturen måste visa hänsyn och varsamhet mot natur och djurliv, mot markägare och andra människor.

All nedskräpning utomhus är förbjuden. Fimpar, glas, konserver och plast kan orsaka stor skada på djur och natur. Om sopkärl finns utplacerade i området, använd dem eller tag med ditt skräp hem om sopstället är fullt. Soporna gör lika stor skada bredvid en överfull tunna som fritt på marken.

Elda med stor försiktighet och aldrig direkt på berg. Om du bara har berg eller hållar runt dig och ska elda, lägg

då stenar i en tät cirkel i botten på eldningsplatsen. Allra bäst är det att elda på sandbotten. Gräv gärna en grop i sanden och bygg din eldstad där. Det hindrar kolbitar från att hamna vid sidan om och i värsta fall i torrt gräs. Dessutom är det enkelt att täcka över kolresterna utan att de kommer upp i dagen om någon går över platsen. Var noga med släckningen innan du lämnar platsen. Kväv gärna elden med sand.

Bär och blommor, svampar och grenar på marken är det fritt att plocka. Däremot får du inte bryta grenar, kvistar, näver eller bark från träd. Vissa växter är särskilt intressanta och är därför fridlysta. Det gäller orkidéer i hela landet och blåsippa i Västerbotten. Alla grod- och kräldjur är också fridlysta.

Det är fritt att sätta upp tält på mark som inte används för jordbruk och som ligger avlägset från boningshus. Finns det boende i närheten av din tältplats så fråga hellre först.

Med dessa enkla utgångspunkter läggs grunden för en trevlig vistelse i naturen, utan obehagliga följder. Vi är många som vill ha tillgång till den frihet som allemansrätten innebär. Värna den du också!

Foto: Lennart Sjösten

Kronörenområdet

Det är närheten till havet som präglar Kronören. Bara en smal landtunga och en vägbank förbinder området med fastlandet. För övrigt är det omslutet av vatten: Nordmalingsfjärden och De-gerfjärden. Som en brygga mellan den storslagna grannen i söder, Höga kus-ten, och den lågmälda Kvarkenaturen hävdar Kronören sin egenart, en egenart i fråga om både växt- och djurliv. Om detta kan du läsa i fackuppsatserna i början av boken.

Människornas liv i Kronören har alltid varit beroende av havet. Förr gav fisket en riskfylld utkomst, nu förknippas ha-vet och skärgården främst med semester och rekreation, sommarstugeidyll och naturupplevelser.

Att leva i Kronören – eller Öresund

som det tidigare hette–betydde länge ett utsatt liv i väglöst land. Isoleringen började brytas först på 1940-talet. Då fick man telefon och kontakten med omvärlden blev lättare. I början av 1960-talet bröts väg dit ut och elström installerades på gårdarna.

Det ursprungliga skärgårdslivet med fiske och småbruk är sedan länge borta, istället dominerar nu sommarstugorna. Ändå har en viss inflyttning av åretrunt-boende skett på senare år och idag lever ett tjugotal personer där ute.

Kronören har många smultronställen att erbjuda sina besökare. Några av dem presenteras i det följande avsnittet och förhoppningsvis lockar de i sin tur till egna upptäckter.

Foto: Anki Lindgren

Kronören–Drivörens naturreservat med Långroudden

Redan 1975 skapades naturreservatet på Kronören. År 1984 utökades området att omfatta större delen av halvön och kompletterades då också med Drivören. Områdets flora, fauna och geologi har ett stort nationellt värde just här.

Kronörenhalvöns sydspets, Långroudden, hör till reservatets mest särpräglade delar. Den påtagliga prägeln av exponerad kust och drumlinlandskap är väldigt tydlig. Vind, vågor, issprängning, isskruvning och även inlandsisens mäktiga krafter har skapat både klapperstensfält och kalspolade klippor. På klipporna finns isräfflor och vattenfyllda

hällkar och på klapperstensfälten kan man hitta rester av enkla och tillfälliga boningar som tidigare generationer fiskare använde.

Den geologiskt intresserade kan också studera hällarnas sliriga gnejs som är genombruten av ljusa och mörka band av andra bergarter.

Vandringsleden på Långroudden

I det yttersta bandet breder ett vidsträckt klapperstensfält ut sig över området och innehåller en mängd spännande lämningar och växter. En spångad led tar

besökaren till ett antal fornlämningar, bland annat tomtningar, en labyrinth och en kompassros. Landmärkena är rester från säljägare och fiskare på 1500-talet. Den spångade leden går i en slinga runt udden och är försedd med informationstavlor längs vägen. Längre ut på udden blir kargheten allt påtagligare. Här växer på sina ställen gott om havtorn och på hösten lyser de brandgula bären i den karga omgivningen. Trots utsattheten finns en rikt blommande strandäng i en av de skyddade vikarna, med riklig förekomst av strandveronika och strandaster.

Till Långroudden brukar också fågelskådarna söka sig under vår, höst och vinter eftersom udden med sitt exponerade läge ofta erbjuder goda möjligheter att se sträckande eller stationära sjöfåglar. När isen ligger utanför Umeås kust och alla trutar, svanar och änder är som bortblåsta från det tysta vinterlandskapet brukar Långroudden vara ett bra alternativ för den som söker ornitologiska upplevelser vid havet. Här lägger sig isen sällan.

Kronören är också klassisk havsörnsmark. Ett av de första par som etablerade sig i Västerbotten–Ångermanland på 1970-talet sedan arten varit borta under några årtionden, byggde sitt bo i Kronörens gammelskogar. Idag finns det fortfarande kvar en hel del sådana både inom och utanför naturreservatet.

Vandring till Godhamn och Vedhällan

En annan markerad och lättgången vandring inom reservatet tar sin början vid

den stora parkeringsplatsen ett par kilometer före vägens slut. Leden går genom skogs- och hållmark och nära fågelrika stränder. Johan Elmberg skriver i boken ”Fåglar i Nordmaling och Bjurholm” att ”Kronören är en av de få platser i Sverige där man till fots kan se mer än

Foto: Stefan Ericsson

Kronören är den enda kända växtplatsen för ishavshästsvansen i Sverige.

100 fågelarter på en morgon”. Både havsörn och fiskgjuse häckar i området.

Vandringsleden följer till stor del en gammal skogsstig till Godhamn, ett fiskeläge som var i bruk in på 1900-

talet. Dit flyttade fiskarna med familjer under somrarna medan strömmingsfiscket ägde rum. Katarina Sörlin berättar om hur hennes pappa Kalle Öberg och farföräldrarna flyttade till fiskestugorna om somrarna för att bedriva fiske. Familjerna hade med sig en ko eller en get och bodde i enkla ”kokhus”. Reglerna för fisket var noggranna, ingen fick t. ex. lämna Godhamn för att lägga ut sina skötar före ett visst klockslag.

Enda kända växtplatsen för ishavshästsvensen

Kronören är unik också i en annan bemärkelse. Här finns, som Stefan Ericsson skriver i sin artikel, den idag enda kända

svenska växtplatsen för ishavshästsvensen (*Hippuris tetraphylla*). Det är en strandväxt som tidigare också växte i det västerbottniska Sladans naturreservat. Ishavshästsvensen, som växer som en upprätt svans i det grunda vattnet utanför stranden, finns i viken mellan Storsandskäret och fastlandet.

Kör så här:

Sväng av E4 i höjd med Lögdeå, skyltat mot Långron. Efter 11 kilometer är en parkeringsplats i ordningställd och markerad som utgångsplat för vandring. Parkera där och följ den tydliga skyltningen ut till Vedhällan, på vägen kommer du att passera Godhamn.

Det allra yttersta området når du genom att följa Långrovägen ytterligare ett par kilometer, nästan fram till vändplanen där vägen tar slut. Strax innan vändplanen går en avtagsväg till höger. Under sommarmånaderna kan man följa vägen ända ut till Långroudden men övriga tider på året hindrar en vägbom trafiken. Alldeles efter vägbommen tar man till vänster och kör till den enskilda vägens slut. På höger sida finns en liten plats att parkera på.

Skärjavan

Innan du kommer fram till Kronören, kan du göra en avstickare till en gammal uppgrundad och vassrik havsvik, Skärjavan. Den ligger öster om vägen i Rönnholm. På 1930-talet försökte man sänka och dika sjön för att öka åkerarealen i Rönnholms by och Skärjavan blev i det närmaste torrlagd. Redan vid denna tid var sjön känd för sina ovanliga våtmarksfåglar och trots sänkningen har den förblivit en av länets mest intressanta fågelsjöar.

Idag är området populärt för fågel-skådare tack vare den regelbundna förekomsten av, på våra breddgrader, ovanliga arter som vattenrall, småfläckig sumphöna och rörsångare. Även om dessa skulle gäcka dig vid ett besök har du goda chanser att se grågås, trana, sävsångare och jorduggla. Rovfåglar som fiskgjuse, lärfalk och havsörn jagar ibland vid sjön och området är på det hela taget mycket attraktivt. En kunnig ornitolog kan notera ett femtiotal arter under några morgontimmar om förhållandena är de rätta.

Kör så här:

Från E4 i Lögdeå, tag av mot Långron. Följ Långrovägen cirka fyra kilometer och parkera vid Rönnholms byastuga. Därifrån ser du våtmarken. Skärjavans fågelliv upplevs bäst under sen kväll och tidig morgon i maj-juni.

Vandra vid Nabben

Skogsområdet mellan Långrovägen och Tennavan kallas Nabben och erbjuder fin vandring i orörd terräng. I området finns fem sjöar: Degersjön, Bredviken, Yttre och Inre Klappersjöarna samt Lillsjön. I skogsmarken finns dessutom ett antal myrar och tjärnar, omgivna av fina bärmarker med lingon och blåbär.

Området är också häckningsplats för tranor och andra fåglar.

Kör så här:

Från E4 i Lögdeå, följ skyltning mot Långron. Efter cirka sex kilometer är det skyltat mot Nabbvägen. Sväng höger och efter cirka två kilometer kommer man till en vändplats. Parkera där och ge dig ut i obanad terräng.

Foto: Lennart Sjösten

Flyttblocken i Storänget och Ytteravan

Två jättelika stenar har genom istidens och landhöjningens försorg hamnat mitt i Kronörenområdet. Det ena flyttblocket, runt som ett ägg och med lilla änden upp, var förr synligt långt ute till havs. Nu måste man ta sig till Gumpfjärden för att se detta mäktiga flyttblock. Den andra jättestenen står på Ytteravans strand.

Enligt sägnen var det två gubbar som var ovänner och som i ren ilska slungade iväg var sin storsten mot varandra. Roland Eriksson har skrivit ned berättelsen om de två:

"I gamla tider levde inte så många ute i skärgården. På Kronören–Långron bodde en som hette Kal Pers'n och på Storängslandet en som hette Janne. De här gubbarna var bägge stora och starka och ganska hetlevrade. En gång blev de ovänner om sälfångsten, båda beskyllde den andre för orättfärdigt handlande. De började gräla om saken och eftersom de hade flera kilometer öppet vatten emellan sig fick de lov att höja rösten ordentligt för att höra varandra. Folk i byarna inåt land, som Storfäll, Mull-

sjö, Djupsjö och Örsbäck, undrade om åskan gick ute till havs, fastän himlen var klarblå. Till sist blev Janne riktigt arg och fick tag på en ordentlig sten på 8–10 kubikmeter som han kastade iväg mot sin antagonist. Han missade dock grovt. Stenen hamnade på andra sidan ön där den studsade och gjorde stora gropar i berget som blev till små tjärnar. Den stannade slutligen vid Ytteravan och där ligger den än.

Kal Pers'n blev förstås stött över Janne's stenkastning och sökte fram en ännu större sten, som han hyvade iväg mot Storänget. Den var dock för stor och tung så den hamnade i strandkanten där den ställde sig på högkant. "Nu fick du ett kyrktorn!" ropade Kal Pers'n innan han gick för att få sig en bit mat. Sedan dess kallas stenen för Storängskyrkan."

Kör så här:

Till flyttblocket vid Ytteravan: Från E4 i Lögdeå, tag av mot Långron och kör till den iordningställda parkeringsplatsen för besökare till naturreservatet. Följ den markerade och spångade vandringsleden mot Vedhällan. Efter en kilometers vandring ser du den jättelika stenen i viken på höger hand.

Till Storängskyrkan: Från E4 i Lögdeå, följ skyltning mot Långron. Efter cirka sju kilometer längs Långrovägen, sväng vänster när du har passerat Skåpvikens innersta del. En liten skylt, "Rötviks-vägen", visar vägen. Kör några hundra meter, parkera och gå ner till stranden. Framför dig ligger nu Gumpfjärden. Se dig omkring tills blicken fastnar på den stora stenen.

Foto: Lennart Sjösten

Godhamnstjärnarna

Kronören–Drivörens naturreservat beskrivs utförligt på annan plats i det här kapitlet men Godhamnstjärnarna, som i och för sig ligger inom reservatet, är värda att få speciell uppmärksamhet.

Namnet återfinns på en karta från 1840-talet men därefter används begreppet bara i muntlig tradition. Platsen är en av naturreservatets vackraste. Här finns ett helt spektrum av näckrostjärnar mellan berghällarna. På sankmarker i det öppna landskapet blommar skvattram på försommaren. Tallskogen är gles och ger rymd och ljus åt markväxterna.

På en av berghällarna bildar en samling stenar en formation som förmodligen har använts som skyl vid sjöfågeljakt. Nu passar den som sittplats under en fikastund. Läget är fortfarande bra för observationer. Kanske får du, om det är rätt tid på året, skymta storlommen i någon av tjärnarna.

Kör så här:

Från E4 i Lögdeå, följ skyltning mot Långron och kör cirka 11 kilometer till iordningställd parkeringsplats med skyltning om naturreservatet och ledmarkeringar. Följ leden mot Vedhällan och efter två kilometer är du framme vid tjärnarna.

Två öar i naturreservatet

I den allra yttersta delen av Nordmalingsfjärden ligger två nästan helt kala öar, Storbådan och Lillbådan, som båda ingår i naturreservatet. I synnerhet Lillbådan har många häckande fågelarter och är därför fågelskyddsområde. Beträdnadsförbud gäller på ön under tiden 15 april till och med 15 augusti.

Den höga fyren på Storbådan gör hela ön till ett blickfång, synligt vida omkring. Att landstiga på den klippiga och steniga ön är inte alltid så lätt. Blåser fel vind kan det vara helt omöjligt. När du väl har tagit dig i land är känslan otroligt mäktig, i synnerhet om det är vackert väder—att stå mitt på den trädlösa ön och vara omgiven av hav, himmel och sol-ljus.

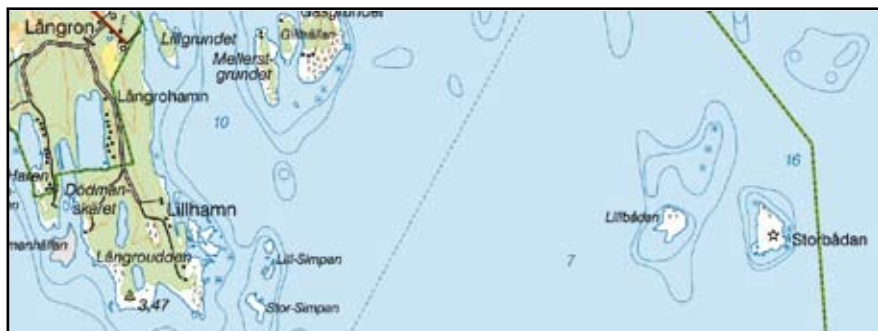
När du strövar omkring upptäcker du, förutom alla vanliga måsfåglar, labbar som cirklar över ditt huvud och roskarlar som kilar iväg över hållarna. Och ute över vattnet flyger knubbiga tobisgrisslor med lackröda fötter.

Järnäsbon Sara Ågren minns andra ti-

der på Storbådan. I talboken ”Bygden berättar” får man ta del av hennes erfarenheter från ön under första delen av 1900-talet. Hon berättar om slitet med strömmingsfiske tillsammans med sin far från det hon var 14 år och mot sin vilja var tvungen att tillbringa somrarna på Storbådan.

Foto: Lennart Sjösten

För att ta sig ut till öarna måste man vara båtturen. Öarna ligger långt ute till havs, mellan Järnäsudden och Långroudden.

Lögdeälvens dalgång

I en skrift från 1992 har ”Gruppen för Lögdeälvens bevarande” beskrivit Lögdeälvens pärlor. Det gjorde man för att förklara de unika naturvärden som finns längs den närmare sex mil långa älvsträckan inom Nordmalings kommun. Gruppen bildades som en motrörelse mot den planerade vattenkraftsutbyggnaden, något som diskuterades flitigt under en tid. Gruppen vann gehör och älven förblev orörd. Idag gläds inte minst naturmänniskor och besöksnäring åt det beslutet.

Älvdalens historia är mycket gammal. De första spåren efter bebyggelse finner man fem mil upp efter älven. Vid stenåldern låg kustlinjen här uppe och flera skifferredskap har hittats, bland annat i Mjösjöby och Övre Nyland. Människorna levde på jakt och fiske och än idag syns spår i landskapet efter jaktgroppssystem. Samerna har också lämnat spår

efter sig längs älven. Kåtplatser och gravar har påträffats.

Den första bebyggelsen i senare tid växte fram vid älvens mynningsområde. Här blev jordbruket snabbt huvudnäring. Allt eftersom spreds bosättningen uppströms. Längs älven finns talrika slätterängar, de flesta nu övergivna.

Älven har varit föremål för forskare och studier av geologi under många år. Geologen Mauno Lassila skriver till exempel: ”När det gäller mäktig topografi och rik formvärld står Lögdeälven i särklass bland landets skogsälvar. Lögdeälvens meandersystem är i förhållande till avrinningsområdets storlek mycket omfattande och uppvisar en snabb förändring av meandermönstret. Dessutom finns en rik och mäktig ravinterräng längs större delen av älven. Lögdeälven har också en djup dalgång med slutna dalsidor, vilket är unikt.”

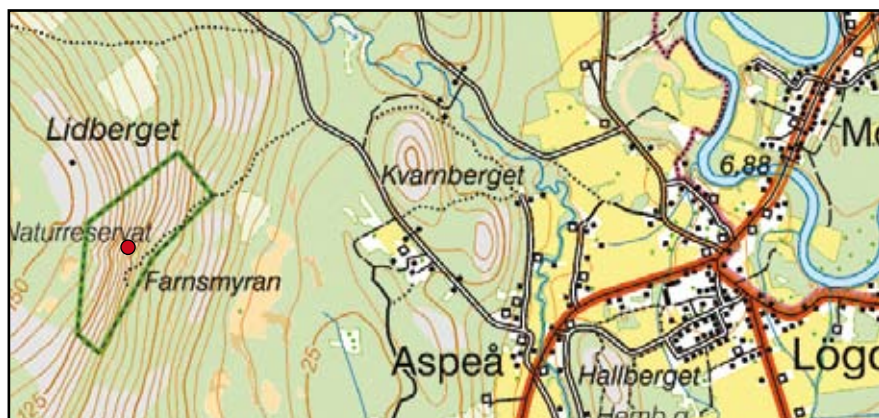
Lidbergsgrottorna

Cirka tre kilometer väster om byn Aspeå, längs en skogsbilväg, hittar man ett av Nordmalings kommuns sex naturreservat. På Lidberget finns företrädesvis tunnelgrottor, jättegrytor och urbergsraukar. Området är lättillgängligt och terrängen inte särskilt svår att ta sig igenom. Vid reservatsgränsen finns skyltar med informationstavlor. Reservatet bildades 1975 och omfattar 20 hektar skogsmark.

I reservatet finns ett flertal vackert slipade sprickgrottor, som Stora Lidbergsgrottan och Marmitegrottan. Grottorna har skapats av block som virvlat runt i havets bränningar och nött mot klipporna för ungefär sju tusen år sedan.

Uppe på berget ovanför Marmitegrottan finns även en stor och djup jättegryta tillkommen under den senaste istiden. Andra grytor, formade på samma sätt som grottorna, finns längs bergsfoten. Lidbergsreservatet kan även ses som en skulpturutställning, där klippornas slipade former utgör konstverken.

Det finns en vandringsled i reservatet som är vältrampad och lättgången. Ett gott tips är att fortsätta stigen bortom Marmitegrottan till de stora grottorna längst söderut i reservatet. Gör gärna egna avstickare från stigen för egna upptäckter.

Kör så här:

Från E4 i Lögdeå, följ skyltning mot Lögdeå. Vid trevägskorsningen mitt i byn, tag gamla Riks 13 söderut till Aspeå. Direkt söder om bron över Aspån finns stora vägvisningar till naturreservatet. Kör skogsbilvägen ett par kilometer till bilparkering och skyltning.

Foto: Stig Wahlberg

Aspeå fäbodar

Fäbodarna vid Fäbodbäcken har anor sedan medeltiden. Ännu i mitten av 1800-talet fanns här ett stort antal byggnader: kokhus, mjölkbodar och ladugårdar. Fäboddriften avvecklades i slutet av 1800-talet i samband med de upprepade sänkningarna av Aspåfjärden, som gav

tillskott av bördig åkermark.

Nu har fäbodvallen restaurerats och man kan få en inblick i dess svunna storhetstid. På området finns grillstuga, övernattningshärbren och stugor fria att använda. Från fäbodarna leder en vacker stig till Vinsjön.

Kör så här:

Från E4 i Lögdeå, tag av mot Lögdeå. Vid trevägskorsningen mitt i byn, kör söderut längs gamla Riks 13 cirka en kilometer till Aspeå. Direkt efter Aspan är det välskyttat till naturreservatet. Följ vägen genom byn, förbi utgångsplatsen för Lidbergsgrottorna, cirka sex kilometer. Därifrån är det skyltat och naturliga parkeringsplatser finns.

Foto: Britta Norberg

Gråmarna

Det stora klapperstensfältet på Lögdfjällets östra sida har fått namnet Gråmarna. Det dialektala ordet ”marn” betyder grus och sten. Gråmarna betyder alltså ”gråsten”—och det är det gott om på ”fjället”, som höjden kallas i folkmun.

Det stora klapperstensfältet är unikt och

bildades av litorinahavet för sju tusen år sedan. Vid den tiden låg strandlinjen här och spolade bort de lösa jordresterna. Klapperstensfältet ligger idag 125 meter över havet. Från fjället har man fin utsikt bland annat över Nordmalingsfjärden.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Lögdeå, följ skyltning mot Lögdeå. Från Lögdeå centrum tar man Västerlångvägen i cirka 700 meter, sväng vänster efter Fjällvägen och kör ytterligare cirka två kilometer. Tag därefter höger och följ skyltning.

Hyngelsböle med Kodalsforsen

Kodalsforsen är Lögdeälvens nedersta fors, kilometerlång och med 15 meters fallhöjd. Lögdeälvens vandringsled passerar här och gammal ängsmark kantar älven. I början av juni är liljekonvaljen i full blom i sluttningarna. Kodalsforsen är populär bland sportfiskare och vid fors-nacken plockas några laxar varje år.

Vid forsens nedre del finns resterna av Lögdeå elektriska AB:s kraftstation som var i drift mellan 1917 och 1957. Stenvallen som avgränsade kanalen från älvens huvudfåra är synlig än idag, liksom delar av trätuben, grunden till stationshuset och dammluckan. Stationen levererade som mest 600 000 kWh elström per år. Vännäs Kraft köpte rättigheterna till elproduktionen 1957 och lade ner verksamheten 1959.

Kör så här:

Från E4 Lögdeå, följ skyltning mot Lögdeå. Vid trevägskorsningen mitt i byn, tag av mot Hyngelsböle. Skyltat "Fiskeplats Kodalsforsen".

Foto: Anki Lindgren

Storrisberget med Tjuv–Antes grotta

Storrisberget har varit naturreservat sedan 1975 och har väckt stor uppmärksamhet tack vare Tjuv–Antes grotta. Grottan är en av landets största tunnelgrottor och uppskattas mycket, inte minst av speleologerna, d.v.s. grottforskarna. Hela området är på 21 hektar och för den som vill ha en utflyktsdag är området perfekt. Här finns mycket att utforska.

Namnet Tjuv–Ante

Enligt sägnen blev den största av grottorna på Storrisberget ett tillhåll och gömställe för stortjuven Anders Andersson. Vid ett par tillfällen sägs han ha rymt från fängstransporter och han ska då ha flytt till det otillgängliga området på berget. Idag är stigen till grottan

vältrampad efter många besökare, men med fantasins hjälp kan man förstå att när detta utspelade sig under 1800-talet var berget okänt för de flesta. Anders Tjuv–Ante Andersson var född i Storfall, så för honom var säkert markerna välbekanta.

Grottyper

Den största grottan, Tjuv–Antes, är alltså en tunnelgrotta. En sådan känner man igen på sin päronformade profil. Om du tänker dig grottan i genomskärning, så är ingången i regel smal och trång, för att sedan utmynna i ett rum eller i en sal i bästa fall. Typen är mycket ovanlig och finns bara dokumenterad i Skandinavien. I Sverige finns ett 60-tal. Den märkliga formen har uppkommit när

Foto: Anki Lindgren

klapperstenar satts i rörelse av vatten och slipat vidare på en befintlig spricka.

Grottan

Från öppningen i Tjuv–Antes grotta leder en stege ner till en spricka som är ungefär 1,5 meter bred i botten. Underlaget är rundslipade stenar. Här krävs ficklampa och bra skor för att gå säkert. När du kommit längst in i öppningen leder ytterligare en stege ner till en djupare nivå. Därifrån når man det innersta rummet, cirka 2,5 meter i diameter. Totalt är grottan med gångar 30 meter lång, 5 meter bred och 3 meter hög.

Området i övrigt

Ute igen ur grottan så fortsätter vandringsleden upp på det höga berget. Toppen mäter 131 meter över havet och bjuder på en enastående utsikt. Vägen upp kantas av höga bergväggar som formats av havets vågor. Följ leden förbi klappergröpar och klapperstensfält till bergets nordsida. Där finns flera lagerbäddsgrottor, d.v.s. ”liggande” grottrum.

Hela reservatet ingår i det europeiska nätverket av skyddade områden, Natura 2000.

Kör så här:

Från E4, sväng västerut mot Olofsfors. Från Olofsfors följ skyltning mot Norrfors. Efter ca två kilometer längs Norrforsvägen är det skyltat ”Naturresevat” på höger sida. Kör bilen till grillplatsen och parkeringen. Därifrån är det skyltat och en tydlig stig att följa.

Ålidstigen

–vacker vandring på Lusberget

Från Ålidbergets raststuga kan man gå den vackra leden på Lusberget. Vandringen är cirka fem kilometer lång och går högt ovan älvfåran och kantas av myrmark och hållmark. Längs leden finns vindskydd. Vintertid underhålls leden som skidspår.

Växtligheten på berget utgörs mest av ljung och olika typer av lavar. För omkring tio tusen år sedan låg inlandsisen på dessa breddgrader och avsmältningen har satt sina spår. Flera flyttblock längs leden vittnar om inlandsisens framfart och hur berg och stenmassor har följt med i issmältningen.

Efter halva sträckan kommer man fram till vindskyddet på Lusberget. Bergets högsta punkt mäter 237 meter över havet. Utsikten är vidunderlig och man kan se Hörnefors och Norrbyskärs i nordostlig riktning, Nordmalingsfjärden och Järnäs rakt österut och Degerfjärden och gränsen mot Grundsunda i söder.

Hundra meter västerut från vindskyddet hittar man egendomliga bergsformationer och grottgångar. Leden går förbi bergmassor och flak som bildat grottor och sprickgångar. Rabbe Sjöberg har undersökt dem och funnit att den stora huvudgrottan sträcker sig sex meter in i berget. Gången utvidgar sig längst in till en liten kammare. Därifrån kan man ta sig vidare in i den "egentliga grottan", som Rabbe Sjöberg säger i sin beskrivning. Efter en smal passage med bara

tre decimeters takhöjd når man en stor sal på elva gånger sex meter och med en takhöjd på cirka en meter. För att ta sig dit bör man vara både smidig och inte ha anlag för klaustrofobi, eller som Rabbe säger: "Om ert format passar för grottforskning, så gör gärna ett besök in i denna".

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors tag av mot Norrfors. Efter 14 kilometer kommer du till Ålidbergets skidanställning. Parkera på planen nedanför skidbacken och gå vägen upp förbi bommen. Leden börjar vid slalombackens översta vindskydd.

Storåsens brandbevakningstorn

Sedan 1939 står ett brandbevakningstorn på Storåsen och blickar ut över hela Nordmalings skogsland. På initiativ av försäkringsbolagen Skandia, Svala och Fylgia byggdes tornet för att man därifrån snabbt skulle kunna få syn på rökutveckling i skogarna. Tornet är sexton meter högt och byggdes av tre män från Vännäsby. Idag är tornet ett populärt utflyktsmål och ägs av Storåsens intresseförening. Det finns ett vindskydd nära tornet för fikapaus. Skoterleden passerar också platsen.

I en beskrivning över brandvaktens sysslor kan vi läsa följande, nedtecknat av Cecilia Lundberg i Storfäll:

Första åren var det många som jobbade i tornet men 1943 började Birgit att vara där. Hon var brandvakt i totalt 16 somrar. När hon slutade 1960 hade hon en lön på sju kronor per dag.

Dagen började klockan sju på morgonen och sista kollen före natten gjordes klockan tio på kvällen. Om det var en torr sommar fick man upp ett par gånger på natten också. När det förekom hygesbränning var bevakningen extra noga. Skogen skulle bevakas från maj till augusti, tiden kunde variera beroende på torkan.

Förr stod det en stuga nedanför tornet där brandvakten bodde hela sommaren, där sov man och lagade mat. Uppe i tornet skulle man vara så mycket som möjligt men om åskan gick var det bara att gå ner.

Om det brann någonstans fick vakten räkna ut med hjälp av karta vart det

brann, ibland även ringa till Balbergets brandvakt för att få hjälp, sedan var det bara att ringa till Nordmalings brandkår.

En sommar höll det på att bli en storbrand vid Getberget i Klöse. Om anmälan kommit tio minuter senare hade det blivit problem för brandkåren och då skulle nog alla husen nere vid älven i Klöse eldhärjats. Som tur var märkte Birgit röken och ringde i tid.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. Sväng höger i höjd med kilometersten "16" och skylt "Storåsen". Följ skogsbilvägen i tre kilometer och tag höger vid skylt "Abborrträsk". Ett par hundra meter från vägskalet finns en parkeringsplats. Härifrån utgår en kilometerlång, märkt led till tornet. Gå sista biten till fots, ungefär en kilometer. Det går att ta sig med bil upp till en vändplan högst upp på berget, men vägen är gropig och svårframkomlig. Från vändplanen är det 300 meter till tornet.

Stövlar rekommenderas eftersom leden från parkeringsplatsen delvis går över myrmark. Spänger är utlagda för att man lättare ska ta sig fram.

Foto: Cicci Lundberg

Häktningsberget

Mellan byarna Högåker och Storfäll längs landsvägen mellan Norrfors och Nordmaling ligger Häktningsberget. Det är lättillgängligt och erbjuder vackra utsikter och spännande vandring. Häktningsberget, som egentligen består av södra och norra (bakre) berget, skilda åt endast av en grund svacka, består av grovkornig revsundsgranit med hylor och terrasser och mäktiga block.

Foto: Cicci Lundberg

Krönet erbjuder en drygt kilometerlång och till största delen lätt vandring på berg i dagen. Besökare möter också passager som kräver förmåga att bemästra svår terräng. Oskyddade stup finns främst vid södra Häktningsbergets östsidan. Vid god sikt ser man Nordmalingsfjärden.

Vid norra Häktningsbergets västra sida finner man klippblock som bildat flera grottor och skrevor där man kan klättra

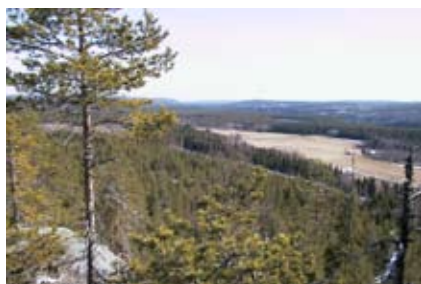

Foto: Cicci Lundberg

och utforska många spännande utrymmen.

De kilometerstenar som i slutet av 1920-talet högs ur berget kan man fortfarande se längs vägen.

Namnet Häktningsberget sägs anknyta till stortjuven Tjuv-Ante från Storfäll, som enligt sägnen tillfångatogs på berget och häktades efter en av sina många rymningar.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Olofsfors. I Olofsfors tag av mot Norrfors. Mellan byarna Storfäll och Högåker knappt två mil från Olofsfors, reser sig bergets närmaste del ett hundratal meter från landsvägen i höjd med kilometersten "17". Cirka 200 meter bortom stenen finns parkeringsmöjligheter i anslutning till landsvägen.

Foto: Stig Wahlberg

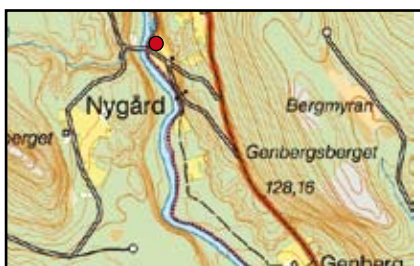
Rullstensås längs Lögdeälven

De rullstensåsar som vi idag ser i naturen är resultatet av stora smältvattenflöden från inlandsisen, som via sprickor och slukhål letade sig ner till isbotten. Där forsade det fram som en stor älv och formade en välvd tunnel. Lösmaterial spolades med och block och grovt grus bildade en mäktig ryggformad ås i denna tunnel nära isfronten. Det finkornigaste materialet däremot spolades bort från iskanten och avsattes längre ut till stora fält med skiktad finsand och lera.

Längs Lögdeälven löper en rullstensås som endast med vissa avbrott följer dalgången. I en beskrivning av landskapet kring Lögdeälven skriver geologen Mauno Lassila: ”--- inom Nordmalings kommungräns kan åsen följas till ett stycke nedströms Fällfors och den blir åter mäktig vid Norrfors. Vackert formad är den mellan Nordsjö och Nygård där åsryggen är helt sammanhängande och skarprydd. Åsen bildar sedan ett pärlband av kullar ned mot Klöse och

dyker till sist upp igen lite blygsamt i form av små kullar vid Hynghelsböle.”

Åsryggen från Nygårdsbron och två kilometer uppströms, där rullstensåsen genomskärs av älven, är ett ex.kursionsobjekt av hög klass. Den är ett utmärkt utflyktsmål som erbjuder vandring i spektakulär miljö.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. Efter 25 kilometer, närmare bestämt 650 meter bortom kilometersten ”24”, tag av vid skylt ”Nygård” ned mot älven. Parkera vid grustaget i anslutning till bron.

Stortallarna på Trollberget

Stortallarna Truls, Trotsig och Trofast har blickat ut från Trollberget sedan 1500-talet. Deras exakta ålder går inte att fastställa på grund av röta i tallarnas kärna.

Tallarna har överlevt åtminstone sex skogsbränder, kanske fler, och dessutom den stora skogsexploateringen på 1800-talet och alla senare avverkningar i området. Tallen Trotsig har en tydlig stämpelbläcka från seklets första hälft men avverkades aldrig som planerat. Bedömare tror att tallarna kan leva hundra år till och att de döda stammarna därefter kan stå kvar i ytterligare hundra år.

Tidigare dominerades skogen i dessa trakter av jätteträd liknande Truls, Trotsig och Trofast men idag är nästan alla borta. De få som finns kvar är värdefulla ur kulturhistorisk synvinkel, eftersom man ur träden kan datera skogsbränder och klimatförändringar och när människan varit i skogen och märkt ut leder, rågångar eller avverkningar.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, kör mot Norrfors. I Nordsjö, knappt 30 kilometer från Olofsfors, tag vänster vid skylten "Västansjö 5" och kör ned till bron över Lögdeälven vid Nordsjöforsen. Vid forsen finns vindskydd med eldstad och härifrån utgår en markerad vandringsled på 3,6 kilometer till stortallarna, där det finns ett vindskydd med eldstad. Platsen är också populär bland skoteråkare på vinterutflykt. Kartan visar ledens start vid Nordsjöbron och mål vid Trollberget. Ledens sträckning är tydligt markerad i terrängen.

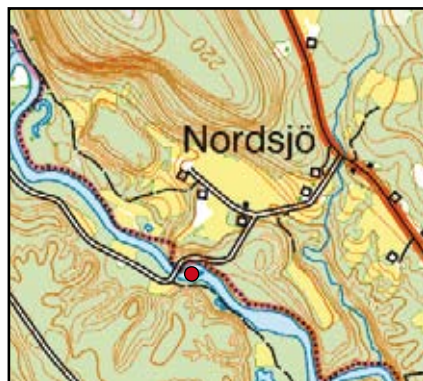
Foto: Stig Wahlberg

Nordsjöforsen

De allra flesta vattendragen i Västerbotten har använts för flottning av timmer. Den stora flottningsepoken inleddes under 1800-talets första hälft, då skogsindustrin växte sig stark. Från den tiden härrör många av de byggnadsrester som idag kantar älvarna.

Byn Nordsjö var också försedd med en såg för timmer. För att öka framkomligheten i älven sprängdes forsen delvis om för att bättre passa flottningen. Idag har älven helt naturligt återtagit den gamla fåran.

Vid forsen ser man rester av en gammal stenkista som skulle hindra timret att åka ut ur älvfåran. Där finns nu också ett timrat vindskydd med eldstad.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. I Nordsjö, sväng vid skyltning mot Västansjö mot bron och forsen.

Foto: Anki Lindgren

Flarkogen och kalkkällan

Lögdeälvens dalgång är rik på korvsjöar. En av de lokala benämningarna för korvsjö är og och med flark menas en vattenfylld sänka, därav Flarkogen.

En korvsjö bildas oftast i flack terräng där älvens vida meanderslingor hela tiden förflyttar sig genom erosion i yttersvängarna. Om två yttersvängar kommer i kontakt med varandra sker ett genombrott och älven tar då den kortaste vägen förbi. In- och utloppet till den korvliknande älvslingan som blir kvar fylls med tiden igen med sediment och ”korven” har då blivit till en og utan direkt kontakt med älven.

I Flarkogen finns abborre och gädda och även iglar och bisam. Bäver förekommer också. Kalkkällan som ger Flarkogen dess särskilt friska vatten, flödar året runt.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. I Nordsjö, vid skylt ”Västansjö 5”, sväng ner genom byn till älven, cirka en kilometer från landsvägen. Kör över bron och parkera på lämplig plats nära brofästet. Följ traktorvägen som löper söder om älven mot åkermark, cirka 400 meter nedströms bron. Söder om åkern tar Flarkogen vid. Kalkkällan flödar vid ogens västra strand.

Vandring längs Lögdeälven, Nordsjö–Fällfors

Foto: Anki Lindgren

Att vandra längs Lögdeälven, i dess rika formvärld med terrasser och nipor, är en härlig upplevelse. Leden är på de flesta sträckor vältrampad och skyltad. Med jämna mellanrum finns vindskydd och övernattingsstugor, att fritt vistas i. Naturen erbjuder fina miljöer för fågel- och växtintresserade. Här finns gott om bäver och spår av deras framfart. Även utter kan skymtas.

Leden börjar vid Lögdeälvens utlopp i Nordmalingsfjärden och sträcker sig ge-

nom Nordmalings och Bjurholms kommuner, sammanlagt 85 kilometer.

Från Nordsjöförsen och uppströms är utsikten mäktig från niporna högt över älvkanten. Leden följer norra sidan av älven fram till Nedre Älgförsen där det finns en övernattingsstuga. Här går leden över en hängbro och fortsätter på älvens södra sida. Vid Norrfors vandrar man under järnvägsbroarna från 1890 respektive 1969.

Stenkistorna i älven byggdes som hinder för timret att bryta sig nya banor under flottningsepoken.

Svartförsen är en utmärkt badplats med sandstrand, klippor och jättegrytor. En övernattingsstuga fri att nyttja finns nära båtläningen i Överlögda. Vid Mjösjöförsen, där stenåldersboplatser upptäcktes 2005, står ett vindskydd med eldstad.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. I Nordsjö, knappt 30 kilometer från Olofsfors tar du av vid skyltning "Västansjö 5" och ned till Nordsjöförsen.

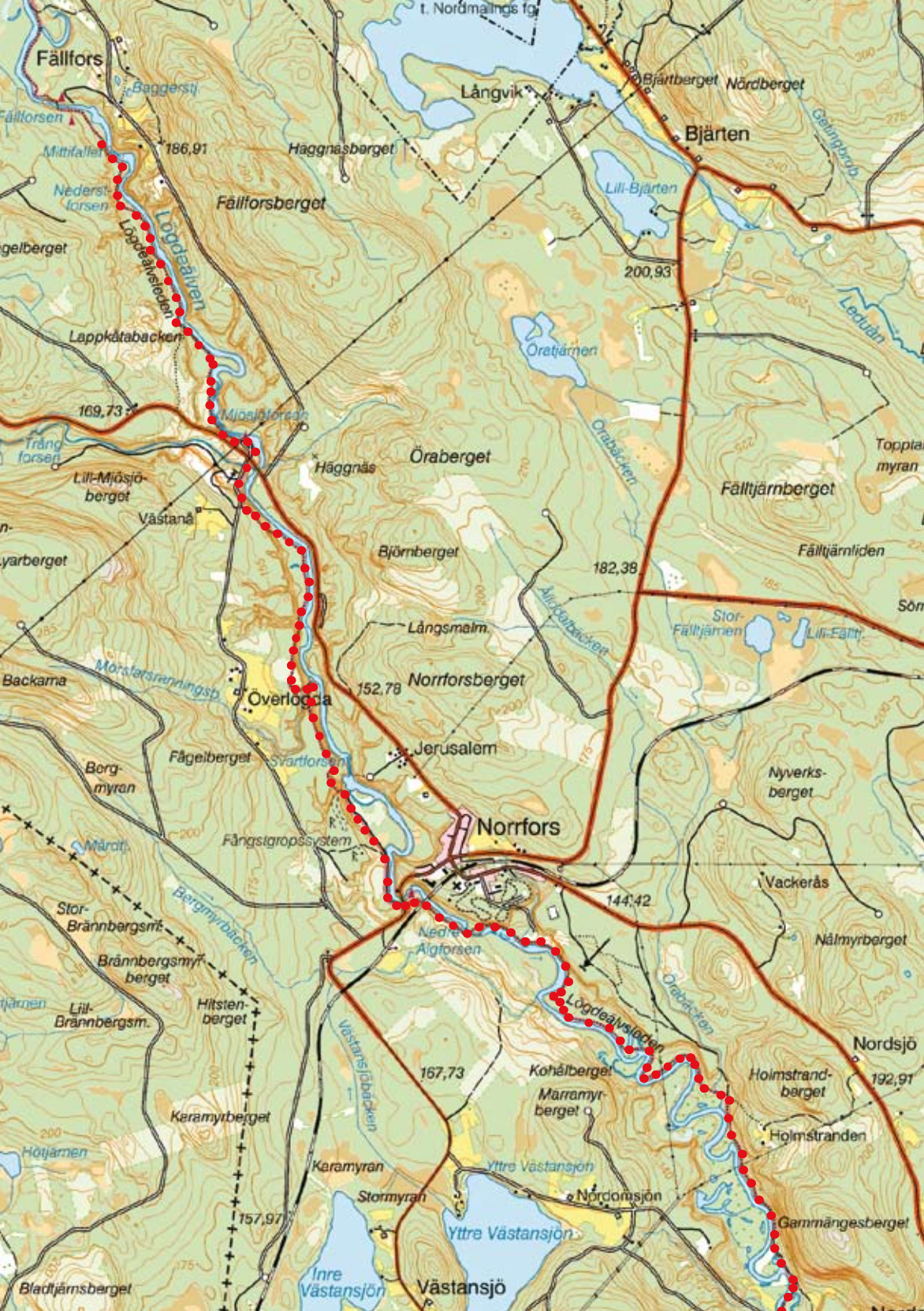

Foto: Stig Wahlberg

Fällfors – en gammal fiskeplats

Byanamnet Fällfors förekommer vid de flesta större älvarna i Västerbotten. Platserna ligger vid större forsar och fall (fälle = fall) där vandringsfisk som lax och havsöring har svårt att passera. Här har det sedan lång tid förekommit fiske efter framförallt lax men även börting, d.v.s. havsöring.

Pionjärerna för fisket i Fällfors var "Bjärtenmannen" och "Mjösjömannen". Dessa var de två första fastighetsägarna i området och de utnyttjade de goda fångstmöjligheterna av lax vid fallet. Fisket skedde med en typ av laxnot.

Från mitten av 1800-talet var det

huvudsakligen Fällfors by som bedrev fiske i fallet. En man vid namn Albert Lundberg observerade under flottledsarbete i älven, hur laxarna hoppade i fallet. Han konstruerade då ett unikt fiskeredskap, den första s.k. hopplådan. Lådan hängdes ut precis framför fallet där laxarna fastnade när de försökte hoppa uppför det branta fallet. Fisket var effektivt och som mest hängde tre hopplådor vid Fällforsfallet. Fällfors by fiskade med två lådor och Mjösjö by med den tredje.

Fiskesäsongen sträckte sig från veckan före midsommar till Olofdagen den 29

juli, då laxen slutade hoppa i fallet. Fångsterna under en säsong varierade men under de bästa åren fångades närmare hundra laxar i dessa hopplådor.

I början på 1950-talet konstruerades den andra typen av fiskeredskap som användes i Fällfors. Konstruktörer var Kalle Lundberg och Kurt Strandberg, båda från Mjösjö. Redskapet var en s.k. laxmina som med hjälp av en kranarm sänktes ned i huvudströmfåran nedanför fallet. Fångstminan är konstruerad ungefär som en mjärde och laxen fångades när den vandrade upp mot fallet.

Samtidigt med byggandet av laxminan blev emellertid laxfisket utanför Lögdeälvens mynning alltmer intensivt. Anta-

let fiskare ökade markant och redskapen blev allt effektivare. Detta resulterade i att färre laxar lyckades vandra upp i älven och det sågs endast enstaka laxar i Fällforsfallet. Den dåliga tillgången på lax medförde att allt fiske upphörde i mitten på 1950-talet.

Sedan 1992 finns Sveriges första laxtunnel i Fällfors. Den är utformad som en bergtunnel vid sidan av fallet med s.k. kulpertrappor, och tack vare den kan laxen vandra ytterligare tio mil uppströms älven, vilket gynnar reproduktionen.

Vid Fällforsfallet finns fina vindskydd på båda sidor om älven. Även övernattningsstugor fria att använda finns en bit

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, följ landsvägen mot Norrfors. Kör genom Norrfors by, genom byn Jerusalem. Efter cirka två kilometer är det skyltat mot Fällfors. Följ skyltning ända fram till parkeringsplatsen.

Foto: Stig Wahlberg

Yttre Västansjön

Yttre Västansjön är en kallkällsjö med etablerat sommar- och vinterfiske. Sjön hyser utöver abborre och gädda också öring, regnbåge och röding. Sjön har ett rikt fågelliv med bland andra svan, kana-

dagås, knipa, storlom och stundom grågås. Här finns även ett bestånd av bisam och bäver och många bäverhyddor.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, följ skyltning mot Olofsfors. I Olofsfors, tag av mot Norrfors. I Nordsjö knappt 30 kilometer från Olofsfors tag av vid skylt "Västansjö 5".

Foto: Olle Bäckman

Cykla Mjösjön runt

En fin cykelled tar dig runt Mjösjön i de allra innersta delarna av Nordmalings kommun. Man cyklar på landsväg och skogsbilväg, totalt 18 kilometer. Sträckan bjuder på vackra vyer runt sjön. Flera rastplatser finns iordningställda, de finaste vid kvarndammen på sjöns norra sida och vid Tattarberget. Den sistnäm-

da har både grillstuga och badplats med brygga.

Längs hela sträckan markerar skyltar var stigar och andra sevärdheter är belägna. Stigen upp till Mjösjöberget är markerad, liksom avfarterna till ursko-gen och fångstgropsystem.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling följ skyltning mot Norrfors och fortsätt mot Fredrika. Börja cyklingen vid avtagsvägen mot Trehörningsjö.

Leduåns dalgång

Den lilla skogssjön Stensvattnet, strax norr om byn Bjärten, räknas som Leduåns källa. På sin väg ned mot havet avvattnar ån flera sjöar. I Bjärtsjön finns ett antal öar som är värda ett besök. En av dem är Granholmen, där en gammal fångstgrop finns att se, och på en vägg i Långviken kan man studera inskriptionen "Finlandia" med kyrilliska bokstäver. Det är antagligen finnar med rysk bakgrund som har bott där och gett uttryck för sitt ursprung–och kanske hemlängtan.

Från 1700-talet och framåt har Leduån varit en källa till liv och arbete längs dalgången. Under järnbrukets storhetstid i Olofsfors var kolning i skogarna runt omkring en livsavgörande näring. Rester av kolbottnar syns än idag lite varstans i landskapet. Brukets högborg var naturligtvis masugnen i Olofsfors. Men även uppströms fanns smedjor som bidrog till

de stora framgångarna för industrin från slutet av 1700-talet till mitten av 1800-talet.

I början av 1900-talet utnyttjades Leduåns vattenkraft för elproduktion. I Leduåfors byggdes ett kraftverk som försåg såväl bruket som Nordmaling och Levar med elström. Det var 1913 som Nordmaling fick tillgång till den nya tekniken och i samband med detta kunde man också sätta upp den första utomhusbelysningen.

I sjöarna i vattensystemet är det gott om abborre, gädda, lake, mört, siklöja och nors. På grund av ingreppen som gjordes i Leduån i början av 1900-talet kan lax och öring inte längre vandra från havet till lekplatser i ån. De örings stammar som nu finns är alltså stationära.

Olofsfors bruk

I Olofsfors finns ett av Sveriges bäst bevarade järnbruk från 1700-talet. År 1762 fick John Jennings rättigheter av kammarkollegium att anlägga ett bruk nära Leduåns utlopp och under de kommande 130 åren producerades här högklassigt stångjärn som exporterades i huvudsak till England. Idag utgörs produktionen av väghyvelstål och band till skogsmaskiner och är världsledande i sitt slag. Nya lokaler har byggts under årens lopp och det nuvarande industriområdet ligger öster om den gamla masugnen och ladugårdsbyggnaden.

Numera är Olofsfors ett av Västerbotens mest populära besöksmål och året runt finns det hantverkare och aktiviteter

i många av museets byggnader. Något som bidrar till att bruket fortfarande känns levande är att många familjer med barn och husdjur bor permanent här. Var därför uppmärksam på de privata områdena när du är på besök.

Betagande miljö

För den som besöker Olofsfors första gången brukar miljön vara det som gör starkast intryck. Gamla popplar kantar vägen genom bruket och dammarna i Leduån ger liv och rörelse. Vid kvarnen och masugnen ser man den förr så viktiga forsen som länge utgjorde själva motorn för produktionen. Ljudet från forsen är ibland dånande.

Här är byggnaderna och spåren efter mänskligt arbete mycket påtagliga och känns idag sammanvuxna med grönyttorna och naturmiljön. De röda husen markerade var arbetarna bodde och herrgårdens vita fasad skulle påminna

Foto: Sirpa Kärki

om stenbeklädnad, som ansågs vara ett finare byggnadsmaterial under slutet av 1800-talet.

Området är skyltat för besökare året runt. Tag god tid på dig att gå alla vägar och stigar runt området, så får du en fin natur- och kulturupplevelse.

Kör så här:

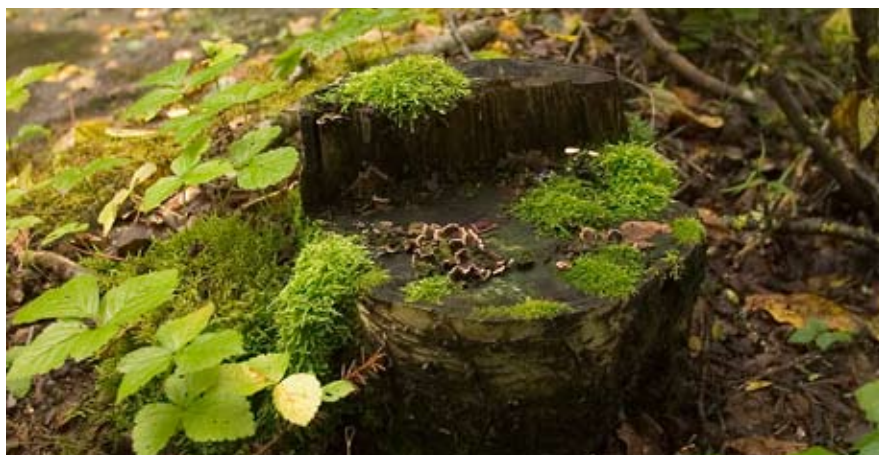
Olofsfors bruk är väl skyltat från E4:an och sedan 2005 ett av Västerbottens läns brunvita besöksmål, d.v.s. utvalt som ett.ex.tra sevärt besöksmål enligt EU-norm

Rikt fågelliv

Bruksområdet ligger i skärningen mellan jordbruks- och kulturbygd och här är fågellivet rikt. Är årstiden den rätta kan du stå vid forsen och titta på strömstare och inte långt därifrån höra orrspel och tranrop på håll. Och du kan se ut över fält med drillande storspovar och fladdrande sånglärkor.

Om våren rastar tranor, svanar och gäss på fälten söder om bruket. Under sommaren bjuder de frodiga lövskogarna längs Leduån på sydliga sångare som svarthätta, härmsångare och grön-sångare. Slättområdet mellan Olofsfors och Lögdeå är det största i kommunen och en naturlig hemvist för många rastande fåglar vår och höst.

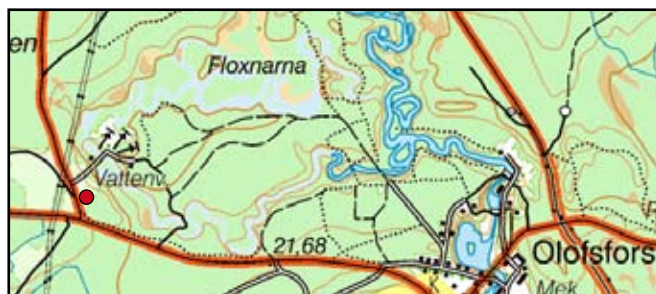

Hälsobrunnen i Sunnansjö

I komminister Eskil Lindfors dagbok från åren 1775-1783 beskrivs en hälsokälla vid Sunnansjövägen, dit folk ofta gick för att dricka brunn. Senare källor gör gällande att apotekare Konradsson for med häst och vagn för att hämta vatten ur källan i Sunnansjö.

Än idag porlar rent och klart vatten upp

ur marken ur denna kallkälla. Försommaren 2005 gjorde Gunnar Forsberg och Elsa Eriksson ett försök att hitta platsen, som Gunnar minns att han besökt som barn. De konstaterade snart att källan än idag är aktiv och att klart och friskt Floxenvatten bubblar upp ur marken.

Kör så här:

Från E4, följ skyltning mot Olofsfors och Norrfors. Cirka två kilometer in på Norrforsvägen är det skyltat mot Sunnansjö. Kör mot Sunnansjö. Lämna bilen vid första parkeringsfickan och gå rakt in i skogen öster om vägen. Inga stigar eller spår visar var källan finns så leta dig fram. Var mycket varsam när du hittar kallkällan. Vattnet stiger upp ur mossan i marken, så det kan vara svårt att se källan och marken runtomkring är ömtålig.

Björnberget

Från Björnberget i Orrböle har man vid och vacker utsikt över Orrbölesjön och byarna runt omkring. Berghällarna är så plana att man kan köra bil ända fram till bergets topp. På bergets högsta punkt finns EFS-föreningens sommargård. Byggnaden uppfördes 1964 och används vid arrangemang under sommarmånaderna. Vägen fram till stugan går delvis efter den gamla kyrkvägen som fortsätter mot Stavsjöholm och Sunnansjö och för länge sedan, ända till Nordmaling.

Kör så här:

Från E4, följ skyltning mot Nyåker, väg 353. Efter 17 kilometer tag av mot Nordanbäck och följ skyltning mot Björnberget. Bilvägen går fram till stugan på bergets topp.

Foto: Mikael Fredlander

Vandringsled längs Nyåkerssjön

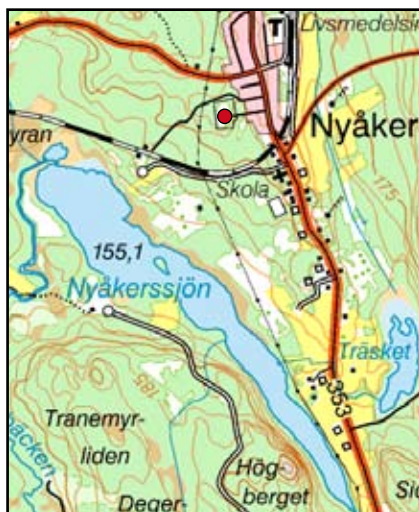
Mitt i Nyåkers by, vid det gamla tingshuset, går starten för en vandringsled längs Nyåkerssjön och Lillsjön. Man passerar gamla slätterängar, spår av sjösänkning, mäktiga klippblock och fina fågelskådningsplatser. Vid Tvättholmen har en grillplats iordningställt och utsikten är perfekt för fågelskådare. Tvättholmen användes förr, så som namnet antyder, som byns tvättplats.

Vid Lillsjön finns en stor måskoloni om våren och har man tur kan man stöta på svart- och gråhakedopping, bäver och bisamråtta.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Nyåker, väg 353.

Kör till Nyåker, cirka 23 kilometer. Mitt i byn finns en liten skylt som visar vägen till tingshuset. Parkera bilen där och ge dig ut på vandring. Hela sträckan runt sjöarna är tre kilometer.

Glödbergsstigen

Glödbergsstigen är den gamla kyrkvägen mellan Bjurholm och Nordmaling. Vägen är känd sedan medeltiden och går genom riktigt gammal skog, fram till Glödbergsstugan. Stugan är öppen för

alla att vistas i och är utrustad med sittbänkar och eldstad. Den är ett populärt utflyktsmål inte minst på vintern med snöskoter. Från stugan har man god utsikt över skogarna i Hörnäs, Tallberg och Nyåker.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Nyåker och kör väg 353 cirka 23 kilometer. I Nyåker, sväng mot Brattsbacka. Efter 500 meter finns lämplig parkeringsplats och där går du också in på Glödbergsstigen på höger sida om vägen. Det är ungefär 2,5 kilometers promenad till stugan.

Foto: Pär Andersson

Naturstig i Brattsbacka

Vid den första utfartsvägen från Brattsbacka till Nordmaling börjar en naturstig. Den går från Brattsbacka gamla skola, som numera är museum, och följer Leduån. Längs vägen hittar man rester efter krutförråd och ett slakteri som använts av rallarna vid bygget av stambanan i slutet av 1800-talet. Stigen är cirka två kilometer lång och relativt lättillgänglig.

Kör så här:

Från E4, följ skyltning mot Nyåker, 23 km. I Nyåker, följ skyltning mot Brattsbacka. När du kommit in i byn, sväng vid skylten Bäckstrand. Där kan man parkera och följa markeringarna fram till stigens början.

Foto: Pär Andersson

Bergsjöbergsstigen

Packa ryggsäcken och gå den fina vandringsstigen över Bergsjöberget! På 300 meters höjd över havet och med stuga på toppen är det ett utmärkt utflyktsmål. Från toppen har du utsikt över hela byn Brattsbacka och sjöarna Bergsjön och Vångsjön. På bergets högsta delar finns orörd tallskog och på berghällarna kan man se förvridna trädrester. Längs stigen passerar man gamla husgrunder och en gammal stenmur.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, tag av mot Nyåker. I Nyåker, sväng mot Brattsbacka och kör cirka sex kilometer. Sväng söderut vid skylt "Bäckstrand" och passera den gamla skolan som numera är museum. Följ vägen två kilometer. Parkera bilen vid naturlig parkeringsplats i skogen och tag stigen upp till toppen.

Foto: Pär Andersson

Grönnäs naturbetesmarker

Grönnäs upptogs som nybygge 1817 och är idag ett fint exempel på hur äldre markanvändning fortfarande är naturlig betesmark. Här finns en mängd hävdgynnade växtarter liksom den ovanliga ormbunken höstlåsbräken. Området har även gamla husgrunder, odlingsrösen och en lada. Grönnäs klassas som riksintresse för naturvård.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Norrfors. I Norrfors, följ skyltning mot Nyåker. Efter cirka fem kilometer kommer du till byn Grönnäs. Naturbetesmarkerna syns tydligt från vägen och parkering sker på privat tomt.

Nyckelbiotop Vinåstjärn

Skogen norr om Vinåstjärn är klassad som nyckelbiotop, det vill säga ett område med särskilda naturvärden. Området består av barrnaturskog och här finns brandspår, brandstubbar, gammal senvuxen gran och rikliga märken efter hackspett på lövträden. Gamla omkullfallna träd som antagit fantasieggande former förekommer på flera platser. Vill du locka fram fantasin är Vinåstjärn ett perfekt utflyktsmål.

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Norrfors. Från Olofsfors kör till Högland cirka 17 kilometer. Tag av vid skyltningar mot Vinåstjärn och Abborrträsk. Parkera vid sjön där vägen slutar. Gå sedan stigen över till andra sidan av sjön. Nyckelbiotopen ligger i skogen på andra sidan av hygget som går längs sjön.

Foto: Pär Andersson

Fiska i Trehörningen

Trehörningen är en mycket naturskön skogssjö med en liten timrad koja i sluttningen vid sjöstranden. Kojan har eldstad. I sjön finns abborre och gädda. Sjön tillhör Brattsbacka och Långvattnets fiskevårdsområde och här krävs fiskekort.

Foto: Pär Andersson

Kör så här:

Från E4 i höjd med Nordmaling, följ skyltning mot Nyåker. I Nyåker svänger du av mot Brattsbacka, och fortsätter cirka sex kilometer. tag skogsbilväg i 200m innan skylten "Bäckstrand" vid museet. Kör till gamla skolan, numera bygdemuseet, och följ vägen förbi skolan i 200 meter. Parkering finns vid vägens slut och en snitslad stig tar dig fram till stugan.

Vitterstenen i Brattsbacka

Vitterstenen är ett flyttblock, cirka fem meter högt och beläget i kanten av Stormyren. Enligt sägnen är stenen ett tillhåll för vittror. Följande är hämtat ur Brattsbackaboken, del II:

På Stormyren någon kilometer norr om sjön Trehörningen är en liten skogsbevuxen holme och på denna en jättestor sten kallad Vitterstenen. Där skulle vara ett tillhåll för skogsrå och vittror och ofta tråddes dansen runt stenen. Om någon råkade komma med i en sådan dans blev den "vittertagen". Vittorna mäktade även gripa skogsbetande kor i sitt fång om de kom in i deras dans runt stenen.

En kväll kom inte korna hem till en av byns gårdar. Husbonden Johan

Lindberg sänder sin dräng att söka men denne kom hem nattetid utan att ha funnit korna. Smått förgrymmad stegade husbonden själv iväg och fann till sist kossorna på Stormyrholmen och alla vända i en ring mot Vitterstenen. Nu när de var funna skulle det vara en lätt sak att föra dem hemåt. Men nej. Runt stenen gick de, varv på varv i en snäv cirkel som de inte kunde komma ut ifrån. Men som på en vink vände korna och råmade till, och hemåt gick färden men i en stor omväg som husbonden icke kunde begripa. Korna brukade annars vid aftontid ta raka vägen hem. Ilska över kornas tilltag men då en bön uppsändes släppte allt och sedan blev det en jämn lunk resten av vägen hem.

Foto: Pär Andersson

Kör så här:

Från E4 följ skyltning mot Nyåker, väg 353, i 23 km. I Nyåker, följ skyltning mot Brattsbacka. Sväng vid skylten "Ljusåker" och följ vägen cirka en kilometer. Där delar sig vägen, tag den till vänster och kör ytterligare någon kilometer. Vid skylten Vitterstenen, lämna bilen och följ den snitslade stigen fram till stenen.

Nordmaling och Rundvik, två samhällen vid Västerbottenskusten

Kommunens två tätorter har åtminstone en gemensam nämnare—båda ligger vid Nordmalingsfjärden. För övrigt har de mycket olika karaktär. Rundvik har placerat sig på den svenska industrikartan i norr, och produktionen av sågat virke och masoniteboard har nått nivåer på miljontals ton årligen. Nordmaling däremot har utvecklats som administrativt centrum och här finns det mesta som krävs för ett gott liv: vårdcentral, apotek, skola, bibliotek, polis- och brandstation, kommunalhus och detaljhandel.

Nordmaling

Redan under medeltiden var Nordmaling en viktig knutpunkt längs Norrlandskus-

ten. Under 1600- och 1700-talen fanns här en marknadsplats för handel, som delades mellan borgarna i Umeå och Härnösand, men även kringresande handelsmän stannade till i Nordmaling för affärer.

Nordmalingsvallen växte snabbt till tätort under 1900-talets början och 1922 meddelades i ett kungligt brev att orten skulle bli municipalsamhälle. Det innebar möjlighet att upprätta stadsplan och tillsätta kommunala nämnder. Ett par årtionden senare inrättades en högre folkskola, som så småningom blev realskola och en viktig etapp i utvecklingen av ett modernt samhälle. Samma skolbyggnad används nu av Artedi-

skolans högstadium. Namnet kommer från Nordmalingssonen och banbrytande iktyologen (fiskforskaren) Peter Artedi, vän och kollega till Carl von Linné.

Du som idag besöker det moderna Nordmaling märker, när du kommer till någon av infarterna från E4, att storstadskänslan kommer allt närmare. Med Botniabanan och tre avfarter till centrum är kommunikationsmöjligheterna goda.

Väl inne i Nordmaling faller kanske blicken först på Kungsstenen mitt i centrum, presenterad i kapitlet om Öre älvdal, men vad som mest drar uppmärksamheten till sig är den vackra medeltidskyrkan. Kyrkan byggdes på 1480-talet nära vattnet, men landhöjningen har gjort att det nu är rätt långt ner till havsstranden. Den ståtliga klockstapeln tillkom under senare delen av 1700-talet. Av den gamla kyrkstaden som låg här tidigare, finns ännu ett par stugor kvar utmed Storgatan.

I gravkapellet intill kyrkan har ett intressant kyrkomuseum skapats samt ett konstmuseum, ägnat en av bygdens konstnärer, Klas Engman från Ängersjö. Inte långt därifrån hittar du hembygds-museet i anslutning till den gamla prästgården, som numera är församlingsgård. Denna kulturskatt av gamla byggnader – den vita kyrkan med klockstapel och gravkapell och den faluröda församlingsgården med tillhörande hus och bodar – bildar en harmonisk enhet i samhällets centrum.

För den naturintresserade gör närheten till vattnet Nordmaling särskilt lockande. Från vårdcentralen och den gamla lantushållsskolan kan man ta promenadvägen till Kärleksudden. Plat-

sen är populär bland flanörer och unga, och den fina grillplatsen är ofta använd under sommarhalvåret.

Gång- och cykelstråket Puttes väg är också flitigt använd av motionärer. Namnet kommer från initiativtagaren Sven-Erik Jogedal, som hade smeknamnet Putte. Den fina upplysta slingan går från Nordmalingskajen till Rödviken och underhålls även vintertid.

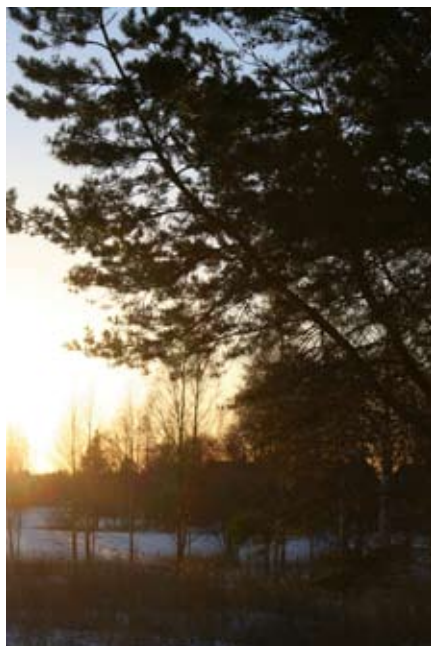

Foto: Sara Forslund

I Rödviken, tar havsstranden vid. Där ligger också Nordmalings fyrstjärniga camping. På promenadavstånd från centrum kan man alltså bada i havet!

Foto: Britt Jonsson

Rundvik

I jämförelse med Nordmaling är Rundvik ett ungt samhälle. Det växte fram i början av 1860-talet i och med bildandet av Nordmalings Ångsågs AB. Samhället tog form på den plats som bönderna i Lögdeå hade använt för fiske. Ett minne från den tiden är bodarna vid Brohällan, presenterade på annan plats i det här kapitlet.

Att från grunden bygga upp ångsågsindustrin var en stor satsning. Arbetare och bostäder behövdes. De som anställdes kom från byarna i närheten, men också från Grundsunda och Umeå och till och med från Finland.

År 1929 är ett märkesår i Rundviks historia. Som den första i sitt slag Europa stod då Masonitefabriken klar, med namn efter masonitens amerikanske uppfinnare William H. Mason. Rundvik förvandlades nu på allvar till ett industrisamhälle. Den nya produkten sågs som ”biljetten till framtiden”, skriver Jonas

Fröberg i sin bok *Masonite*. Industrin och samhället blomstrade, egnahemmen växte i antal och optimismen var stor. Rundvik blev municipalsamhället 1936 och inte långt därefter kunde ungdomarna ta realexamen i den nya skolan i Nordmaling.

Sågverket och fabriken har på många olika sätt bytt skepnad under den långa tid som har gått sedan tillkomsten, men fortfarande utgör de Rundviks ryggrad. Dit måste också räknas den starka arbetarrörelse som växte fram i bruksmiljön.

När man kommer in i samhället kan man knappast undgå att lägga märke till Rundviksgården, som stor och rödmålad tronar i centrum. Huset byggdes ursprungligen av IOGT-NTO på 1880-talet och har sedan dess varit mötesplats för ett aktivt politiskt, socialt och kulturellt liv. Här kan man låna böcker, gå på bio och teater, delta i föreningslivet och spela bingo bland mycket annat.

En eldsjäl på Rundviksgården under många decennier, Berit Joansson, berättar att dess glansperiod inföll årtiondena innan TV:n kom. Ibland kunde upp emot fyra hundra personer rymmas där samtidigt.

En fin plats i Rundvik med dess kuperade terräng är några högt belägna arbetarbaracker från industrins barndom. Härifrån ser man ut över samhället och Nordmalingsfjärden. Samma vackra läge har kyrkan. Det är en liten röd brukskyrka, som invigdes 1954. Kyrkans har en ljus interiör och pryds av en altartavla av den kände konstnären Einar Forseth.

Några av de naturbesöksmål som är sevärda i Rundvik och Nordmaling med

omnejd presenteras i det här kapitlet. Se dem som en hjälp att lära känna området lite bättre. Egna strövtåg rekommenderas—då kommer stigar och vikar och mycket annat, som du inte visste fanns, att visa sig.

Foto: Britt Jonsson

Bad och vandring vid Korptjärn

Korptjärn är en liten skogssjö med fin strand för bad och grill. Området är iordningställt med grillplatser.

Badplatsen är populär bland Nordmalingsborna under sommaren. Vattnet i sjön värms upp tidigt på säsongen och det skyddade läget med skogen runt om gör att det ofta är behaglig temperatur vid sjön, när det fortfarande är svalt vid havet.

Runt sjön går en vandringsled på ungefär sju kilometer som bland annat passerar Göstabäcken.

Kör så här:

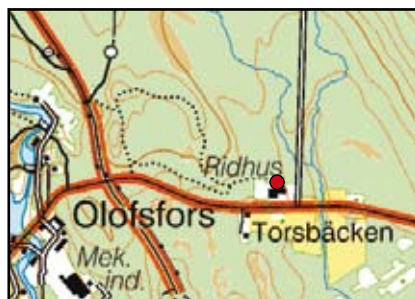
Från E4 vid norra infarten, följ skyltning mot Gräsmyr. Från Gräsmyrvägen, sväng vid skyltning "Korptjärn", cirka tio kilometer från E4.

Naturstig i välbevarad urskog

En lättillgänglig stig genom gammal orörd skog tar sin början vid ridskolan i Torsbäcken. På vandringen går man över håll- och myrmark och passerar befästningsruiner och överväxta grustäcker. Flera bäckar rinner genom området, bland annat Levarbäcken, Torsbäcken samt Prästbäcken med fint bäcköringsfiske. Hela rundan tar drygt en timme att promenera.

Artediskolans årskurs 9 hade som projektarbete 1995 att skylta området med informationstavlor. Skyltarna har i många fall sett sina bästa dagar, men ger ändå en viss vägledning.

Kör så här:

Från E4, sväng västerut vid avfart "Centrum".
Följ skyltning mot ridhus. Kör in på ridhusets parkering och börja promenaden där.

Foto: Britt Jonsson

Tomtningar i Rundvik

Alldeles i närheten av vattentornet i Rundvik finns flera stenformationer av husgrunder och eldstäder, s.k. tomtningar. Byggnaderna är borta sedan länge men de grå stenarna ligger kvar. Platsen, som under järnåldern var en ö i fjärdens inre del, måste ha haft ett strategiskt läge för fiske och säljakt. Utifrån landhöjningen kan man komma fram till att tomtningarna är spår efter människor som levde under järnåldern.

Kör så här:

Från E4, följ skyltning mot Rundvik. Följ Strandvägen till avtaget mot Masonitevägen. Vid tredje avfarten till höger, sväng in på Kopparslagargatan. Därifrån höger vid Åsgatan. Parkera bilen vid vattentornet och gå 20-30 meter i västlig riktning, så kommer du upp på berghällarna med tomtningsresterna.

Fiskebodarna vid Brohällarna

Vid Brohällarna, som ligger tre kilometer från Lögdeå, finns tre timrade fiskebodar bevarade från mitten av 1800-talet. Bodarna har använts av Lögdeåbönderna som bedrev fiske i älven och Nordmalingsfjärden. Vid fiske kunde männen bli borta flera dygn i sträck, därför var det av stor vikt att det fanns sjöbodar att övernatta i. Bodarna användes dock främst som förråd för fiskeredskap och båtar.

Kör så här:

Från E4, sväng av vid skyltning mot Rundvik. Följ Strandvägen fram till timmerintaget, sväng vänster där. Tag vänster vid första avtagsvägen och parkera bilen. Du kan då skymta baksidan av fiskebodarna.

Foto: Sirpa Kärki

Järnäshalvön

Järnäsområdet domineras av hållmarker med tallskogar och myrar i svackorna, klapperfält med strandvallar och blockstränder med sparsam vegetation. Halvön ligger i landhöjningsregionen och hyser ett av de vackrast utbildade drumlinområdena av kusttyp i hela landet. Drumliner och drumlinoida former upptar en relativt stor del av Järnäshalvön och

mellan dem ligger långsträckta myrar. Moränformerna når här 20–25 meter över havet och en längd av 400–2 600 meter samt en bredd på 100–300 meter. De flesta drumlinerna har en kärna av synligt fast berg, vanligtvis i norra delen, d.v.s. på stötsidan. De är utsträckta i nord-sydlig riktning och ger landskapet ett karakteristiskt utseende, som ytterli-

gare förstärks genom sjökonturerna och de långsträckta myrarna.

Drumlininformationerna avspeglar sig också i kustkonturen, vilket är särskilt tydligt mellan Järnäsudden och Tjäruskäret. Järnäs udde är intressant ur geologisk synpunkt eftersom berggrunden består av jontnisk diabas med flack stupning, vilket är det yngsta urberget vid vår kust, närmare 1,2 miljoner år gammalt. På udden finns också vackert slipade rundhällar 10–15 meter över havet.

De delvis skogbevuxna Järnäs-öarna strax utanför själva halvön är ett värdefullt häckfågelområde. Vid en inventering 1976 räknades sammanlagt 559 häckande par av 19 fågelarter, främst änder och vitfågel, inom ett område på knappt 50 hektar. Ett stort antal fåglar sträcker förbi Järnäs udde under höstflyttningen. Under 18 dagar hösten 1982 räknades över 16 000 individer av minst 93 arter.

Cykla mellan Levar och Bredvik

Den gamla vägen mellan Levar, Håknäskälen och Bredvik är som gjord för cykelturer. Här är det ingen mötande biltrafik som stör. I Bredvik kommer man fram vid bygdegården och kan då fortsätta den gamla vägen tillbaka mot Levar. Under resan passerar man forngravar innan man är ute på Järnäs vägen igen.

Kör så här:

Från E4, följ skyltning mot Levar vid Nordmalings norra infart och sedan skyltning mot återvinningsstationen. Fortsätt Gamla Riksvägen mot Håknäs. Sväng höger vid Håknäskälen.

Bronsåldersgravar på Rösberget

På flera ställen inom Nordmalings kommun finns gravrösen från bronsåldern, d.v.s. 1 500–500 år f.Kr, samt lämningar från järnåldern och tidig medeltid. Det utan tvekan mest intressanta fornminnet är bronsåldersgravfältet på Rösberget mellan Bredvik och Levar. Där finns inte mindre än tio bevarade stenbyggnader, tre av dem är dock mycket små och svåra att identifiera.

Kyrkväg från medeltiden

Över gravfältet leder en gammal kärrväg och det är inte vilken gammal väg som helst, utan den ursprungliga, medeltida kyrkvägen mellan Bredvik och Nordmaling över Levar by. Också vägen är en fornlämning och bär spår av att ha varit ytterst välbyggd och omsorgsfullt skött under århundradena. Den går in från nya vägen mellan Levar och Bredvik och ansluter på nytt till nya vägen vid infarten till Bredviks by. Ungefär halvvägs passerar man Rösberget och är därmed mitt inne i Nordmalings förnämsta fornlämning.

Gravarna på Rösberget

Rösberget är en del av en ås som från norr skjuter ut i Bottenhavet. Under bronsåldern var berget den yttersta spetsen på åsen och sedan tog havet vid. Gravfältet, som torde ha använts under en stor del av bronsåldern i Övre Norrland, vittnar om människornas sed att begrava sina döda i rösen byggda på berg längst ut i

havsbandet. Speciellt ståtligt är ett s.k. krateröse, som mäter 12 meter i diameter och är 1,6 meter högt. Det kan dateras till omkring 1 200 f.Kr.

Man bör hålla i minnet vid besök på Rösberget, att gravarna var avsedda för flera individer. Efter det att sedan med likbränning blivit införd och allenarådande, rymde stenbyggnaderna upprepade gravsättningar genom århundraden.

Gravfältet på Rösberget i Nordmaling berättar för oss om ett folk som fram till i runt tal 500 f.Kr. levde i trakten och pietetsfullt begravde sina döda anförvanter på en bergsudde, som stack ut i det hav som vi numera kallar Bottenhavet.

Texten är ett sammandrag av Stig Anesjöters omfattande beskrivning av Rösberget.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Levar. Följ därefter skyltning mot Bredvik.

Gårdtjärnshögen

I Nordmalings äldsta dokument, Järnäs-brevet från år 1413, nämns Gårdtjärnshögen som en rågångsmarkering mellan Bredviks och Järnäs byar. Hur formationen har uppstått på den släta marken finns ej förklarat, möjligtvis är den en rest från inlandsisens avsmältning och senare påbyggd med handkraft. Gårdtjärnshögen är en jord- och stenhög, cirka 8 meter hög, och finns vid Byavasjöns östra strand.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Levar och därifrån mot Järnäs och Bredvik. I Bredvik, tag vänster vid skylten Östra Bredvik och följ vägen i 400 meter. Efter en svag kurva, tag till vänster uppför en backe och följ Smörbysjövägen, en skogsbilväg, till dess slut. Det är en sträcka på drygt 3 kilometer. Parkera bilen och promenera söderut mot rågången mellan Bredvik och Järnäs, ungefär 200 meter. När du kommer till byarågången tar du vänster och efter 500 meter är röset markerat på Korsmyrholmen.

Fickfjärden

Längs vägen ut mot Järnäs, i byn Bredvik, ligger sjön Fickfjärden.

Fickfjärden har använts som linsänke av de linodlare som fanns i området vid sekelskiftet 1900. För att mjuka upp linstjälken så lades linet i vatten och ”rötades”. Efter en tid hade fibrerna mjuknat och gick att bereda till garn.

Sjön har sedan länge varit en populär

plats för olika aktiviteter. Det berättas att byborna på 1920-talet arrangerade ”gå på vattnet”-tävlingar på sjön. Med pontonförsedda skidor och stavar i kakburkar tävlade man om vem som kom längst. Under 1990-talet har Gillesnappet på påskdagen blivit en populär tradition.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Levar, därifrån följer du skyltning mot Järnäs och Bredvik. Efter Bäcknässskylten, fortsätt 1,3 kilometer till en stor tavla som visar Bredviks jaktskytteklubb på vänster sida om vägen. Parkera bilen där och gå genom grustäkten ner till sjön. På udden finns en grillplats.

Järnäsklubb

Längst ut på Järnshalvön ligger Järnäsklubb. Kanske känner du igen platsen från SMHI:s väderleksrapporter. Här finns nämligen en väderstation, som dagligen ger temperatur- och vindförhållanden.

”Klubb” betyder ”i havet utskjutande bergudde” och det är så Järnäsklubb bäst beskrivs. Här är landskapet starkt präglat av sitt oskyddade läge. Klippor och hållar är släta och populära bland solbadande besökare. Området har ett rikt fågelliv och till havs är det gott om säl.

En omtyckt gästhamn finns iordningställd och erbjuder skyddande läge vid kaj. Om du besöker Järnäsklubb så visa hänsyn till alla de sommarstugeägare som finns i området. I byar längs hela Järnsvägen från Levar och ut, samt i vikar och längst ut i Järnäsklubb, är det många som vistas sommartid.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av vid norra infarten mot centrum och Levar. I Levar, följ väg hänvisning till Bredvik och Järnäsklubb, 13 kilometer. Längst ut i Järnäsklubb finns en vändplan och plats för husvagnsparkering. Lämna bilen där och ge dig till fots ut bland klipporna.

Foto: Torbjörn Holst

Tjäruskär

Tjäruskär är en ögrupp i havsbandet utanför Kråken. Öarna är natursköna med fina badplatser, ett intensivt fågelliv och fiskrika vatten.

Alltsedan ögruppen steg ur havet har området använts av säsongsfiskare och fångstmän. En del fiskebodar från senare tid finns fortfarande kvar. Farleden som går förbi Tjäruskärskajen räknas som den inre farleden.

Från tidigt 1900-tal till 1960-talet befolkades Tjäruskär av säsongsarbetare som arbetade med timmerdragning åt olika bolag som MoDo, Bowaters och Holmens bruk. Bogserbåtar var en vanlig syn runt öarna och i hamnen på den tiden.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, följ vägen mot Norrbyn cirka fyra kilometer. Tag av vid skyltning mot Kråken och följ huvudleden tills allmän väg upphör. Fortsätt den enskilda vägen till Tjäruskärskajen inte fullt två kilometer. För att komma ut till öarna och fiskeläget måste man ha tillgång till båt.

Foto: Anki Lindgren

Öreälvens dalgång

Öreälven, som är en av kommunens två stora älvar, har sina källflöden på Stöttingfjället i Lycksele. På väg ned mot havet rinner den genom Bjurholms och Nordmalings kommuner. Den är 22,5 mil lång och har en fallhöjd på 550 meter.

Liksom Lögdeälven är Öreälven en typisk norrländsk skogsälv. Det innebär

att den har hela sitt nederbördsområde inom skogslandet och inte är beroende av snösmältningen i fjällen. Området har extremt få sjöar som kan hjälpa till med utjämningen av vattenflödet. Det betyder att älven ändrar utseende många gånger per år och att vattenståndet kan bli mycket högt vid ihållande regnsomrar. Både Öreälvens och Lögdeälvens dal-

gångar är mycket kuperade med några av landets högsta nipor och en mängd djupa raviner. Älvarna slingrar sig bokstavligen fram i landskapet och bildar många meanderbågar.

Öreälven har varit livsnerven för bosättning och aktiviteter i området genom tiderna. Många av de smultronställen som tas upp i det här kapitlet vittnar om arbete från människohand, även om det är så länge som för tre tusen år sedan.

Skyddsvärt område

Hela Öreälvens naturområde är skyddat enligt bestämmelserna för Natura 2000. Natura 2000 är ett nätverk av Europas allra mest värdefulla områden. Till de

områden som klassas som bevarandevärda enligt Natura 2000 följer också en plan som beskriver hur naturvärdena kan bibehållas. Länsstyrelserna ansvarar för det arbetet.

Med detta som utgångspunkt är det lätt att hitta smultronställen längs Öre älvdal. På följande sidor presenteras de riktigt fina miljöerna.

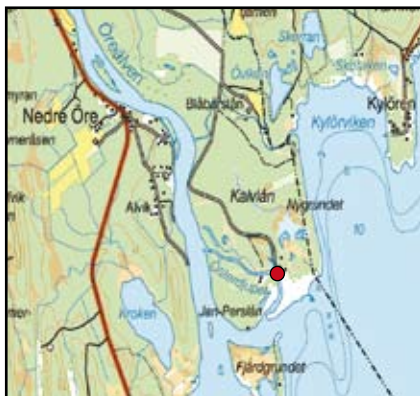
Foto: Jim Widmark

Öreälvens deltalandskap

Öreälvens mynningsområde är troligtvis det snabbast växande landområdet i kommunen genom de stora mängder sediment som älven för med sig under vårfloden. Deltat är välutvecklat med bland annat sidofåror, avsnörda vikar, sandöar och dyner beväxna med lövskog.

Öreälvens nedersta fem kilometer utgör ett viktigt reproduktionsområde för lax och havsöring. Nätting (flodnejonöga)fisket har sedan lång tid tillbaka varit viktigt. Området är också den enda plats norr om Gotland där skalbaggen *Heterocerus hispidulus* lever. Här finns också ett rikt fågelliv. I Öreälvens mynningsområde är det mycket gott om olika vattenväxter, totalt mer än 30 rent vattenbundna.

I mynningsområdet finns två uppskattade sandbadstränder, Skramla och Örsten, samt Alvik med småbåtshamn och byggnader från flottningsepoken.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, kör mot Norrbyn cirka 3,5 kilometer. Deltalandets västra sida når du genom att ta allmänna vägen mot Kråken genom Öre fram till Nedre Öre, cirka tre kilometer. Tag enskilda vägen till Alvik cirka 500 meter och parkera där.

Deltats östra sida når du genom att fortsätta allmänna vägen mot Norrbyn till Strömsör några hundratal meter öster om Öreälvsbron. Tag enskilda vägen som går parallellt med älven söderut. Efter cirka fem kilometer når du Örsten. En kilometerlång badstrand breder ut sig längs havsstranden.

Alvik

Alvik har varit knutpunkt för flottningen i Öreälven under epoken 1895–1977. Här låg skiljestället, smedjan, förvaltarbostad, bostadsbaracker m.m. Idag är det Öre båtklubb, Alviks samfällighetsförening och enskilda fastighetsägare som förvaltar de hus och anläggningar som minner om skiljestället i Öreälven.

Människorna som bott och verkat i Nordmalings kommun har genom århundraden haft jord och skog som dominerande näringskälla. Formerna för näringarna har emellertid förändrats över tiden både vad gäller metoder och teknik. Timmerflottningen längs vattendragen är ett ex.empel. En gång var flottningen ett rationellt sätt att föra timmer från inlandet till de kustnära sågarna. Den fick därmed en grundläggande betydelse för utvecklingen av den svenska skogsindustrin. Numera är flottningen nedlagd i hela Sverige och transporterna sker med lastbilar och tåg.

Flottning var ett säsongsarbete som krävde stora arbetsstyrkor, inte minst vid skiljeställena. De flesta flottarna var småbrukare, torpare, diversearbetare och studerande. För dessa var den kontanta lönen en mycket viktig del av livets uppehälle.

Från 1880 ankom det på länsstyrelserna att inrätta allmänna flottleder, i vilka det stod var och en fritt att transportera

flottgods, under förutsättning att de ingick i en flottningsförening. Tidigare bedrevs också flottning men den snabba tillväxten inom skogindustrin tvingade fram starkare reglering av verksamheten. Flottningen i Öre älv organiserades enligt de nya bestämmelserna 1895. I Flottningsföreningens regi kom verksamheten att bedrivas i 82 år. Slutpunkt sattes kl.10.45 på torsdagen den 28 juli 1977, då den sista timmerstocken passerade genom Öre skiljeställe.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, kör mot Norrbyn i cirka 3,5 kilometer. Tag allmänna vägen mot Kråken, genom Öre till Nedre Öre, cirka tre kilometer. Tag den enskilda vägen till Alvik cirka 500 meter och parkera. Tänk på att respektera privata tomter.

Kungsstenens ursprung

När kung Gustav V och drottning Viktoria gjorde sin Norrlandsresa 1921 passerade de Nordmaling. Så här berättar Gunnar Vesterlundh från Öre:

Inför detta celebra besök föddes en idé att resa en sten till minne av händelsen. Sagt och gjort. Pengar samlades in och man gick till verket. Den första stenen, som bröts i Örsbäck, gick av på mitten vid lastningen. Nu blev det knappt om tid men en sten skulle fram. Sonderingar gjordes och ett bra ämne fann man i Öre. Det gav markägaren Augusta Eriksson ett gott förhandlingsläge. Hon begärde och fick 200 kronor. Det var mycket pengar på den tiden.

Stenbrytningen gick bra och lastningen påbörjades den 2 juli 1921, en vecka före kungaparets genomresa. Stenen som beräknades väga 8 ton, lastades på en järnhjulsvagn. Framforslingen till Riks 13 blev mödosam. Marken var inte tillräckligt bärig så man fick lägga

plank under hjulen. Ett uppbåd av män och kvinnor lyckades till slut slita vagnen en kilometer genom skogen fram till Riks 13. Då utbrast Nanny Pettersson: "Om int vi kvinnfolk hadd hjart dell, ha je int fått fram 'n."

Sträckan Öre–Nordmaling drogs vagnen av en bandtraktor från Olofsfors bruk. Stenen blev klar i tid men den historiska dagen var kungaparet rejält försenat. Bland åskådarna stod en luffare, otålig över dröjsmålet: "Kom int kungen nu, få han int se mej."

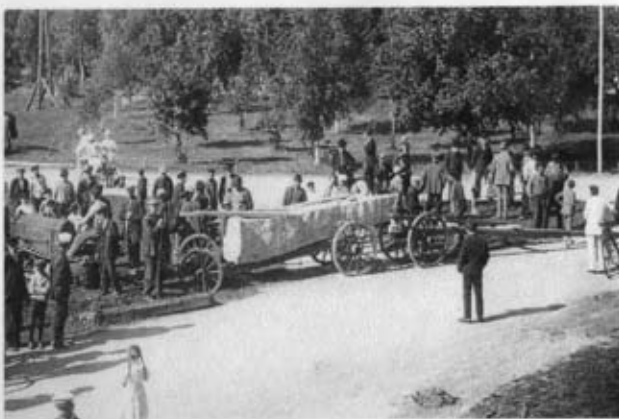
Kungsstenen står idag i centrala Nordmaling utanför kyrkmuren och minner om kungaparets genomresa den 9 juli 1921.

Platsen där kungsstenen hämtades, i strandbrinken vid Öreälvens gamla strömfåra, är väl värd ett besök.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, kör mot Norrbyn i 3,5 kilometer. Kör den allmänna vägen mot Kråken i ungefär 500 meter. Tag sedan av till höger och följ den enskilda vägen i 150 meter mot nordväst. Kungsstenens ursprungsplats ligger omedelbart till höger om vägen.

Kungsstenen framme i Nordmaling.

Parti av Nordmaling med kungsstenen.

Trycktryck & Foto: K. Lammens Fotoateljé
Malmö 1921.
E. 804

Kungsstenen i Nordmaling.
Kungsstenens placering vid Gustaf V besök
den 9 juli 1921.

Gamla fotografier vittnar om hur en minnessten restes i Nordmaling inför kung Gustav V:s besök 1921. Stenen hämtades från Öre. Transporten in till Nordmaling blev mödosam och väckte stor uppmärksamhet.

Foto: Jim Widmark

Håknäsforsen

Håknäsforsen har under flera hundra år nyttjats på olika sätt. Här har man fiskat lax och nätting (flodnejonöga), haft kvarnar och sågverksanläggningar. Numera är den populär bland fritidsfiskare och traditionsenligt fiskas nätting (flodnejonöga) på höstarna. Du tar dig över älven på en hängbro – byggd 1932 och länets längsta hängbro i trä. Östra sidan av Öreälven, precis nedströms hängbron, är ett underbart fikaställe en solig eftermiddag.

Forsen med omgivningar bär minnen av en svunnen industriepok. På östra stranden finns rester av Håknässågen. Den byggdes som en finbladig såg, igångsattes 1761 och drevs till 1895 då den ersattes av Mo ångsåg på Norrbyskärr.

Ovanför sågverksområdet, uppe på nipan, ligger Håknäsbacken med kvarvarande byggnader från industriepoken: den gula herrgården, arbetarbostäder och skolkas. Dessa är numera bostadshus.

På västra stranden ligger den gamla

tullmjölkvarnen från 1869 och en mjölnarbostad. Kvarnen var i drift till 1948.

Forsnacken domineras av den damm som tillkom på 1850-talet för att trygga vattenflödet till sågen och kvarnen samt för laxfiske. Dammen är sedan några år tillbaka delvis raserad. Markområdet nordväst om dammbyggnaden har höga naturvärden och är klassat som nyckelbiotop.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, kör mot Norrbyn ungefär 1,5 kilometer. Mitt i Håknäs, tag av vid skyltning mot Åkervägen och kör österut mot älven och Håknäsbacken cirka 700 meter.

Foto: Jim Widmark

Rösåsen

En mäktig klapperstensås finns i Långedsskogen, delvis på Sörbyns skogsområde. På åsen finns också ett intressant gravfält. Ett av rösen har varit stort, ca 18 meter långt, 16 meter brett och tre meter högt. Röset tömdes dock på den största mängden sten i samband med dammläggning i Håknäsforsen på 1850-talet. Minst 500 lass sten fraktades från röset till dammen. Cirka 25 meter från det sydligaste stenröset finns en offerhäll. På hällens översida vittnar skörsten om att det förekommit kraftig och långvarig bränning på platsen.

Kör så här:

Från E4 vid Håknäskorsningen, fortsätt 4,5 kilometer i riktning mot Umeå, tag sedan in på skogsbilvägen söderut. Efter 1,4 kilometer grenar sig vägen. Tag vägen till vänster upp på åsen och kör cirka 300 meter. Härifrån sträcker sig rullstensåsen mäktig, både norrut och söderut. För att komma till gravfältet, gå söderut längs åsen. Efter 220 meter träffar du på det första större röset. Nästa ligger 50 meter längre fram och ytterligare ett cirka 100 meter längre fram.

Långedsforsen

Under flera hundra år har Långedsforsen nyttjats för fiske av lax och nätting (flodnejonöga). Fortfarande är den en populär fiskeplats bland fritidsfiskare. Även ett visst nätting (flodnejonöga)fiske bedrivs på höstarna. Forsen är tillgänglig till fots på båda sidor om älven. Längs den västra sidan går en markerad stig och en grillstuga finns intill Långedsbron.

Nära bron ser man också rester av Långeds kraftverk. Kraftverket försåg närliggande byar med elström under perioden 1918–1948. På västra stranden, 500 m söder om Långedsbron mellan landsvägen och älvbrinken, ligger ett batterivärn som minner om 1808–1809 års krig.

Den första kustlandsvägen längs Norr-lanskusten, den s.k.Norrstigen, gick ge-nom Långed. Det ursprungliga vadstället ersattes 1640 av en träbro. Stommen till nuvarande Långedsbro är från 1932.

Kör så här:

Från E4 i Håknäs, tag av norrut mot Långed. Efter två kilometer kommer du till Långed och forsen. Parkera vid angiven plats strax före bron.

Torsmyran, en mosaik av olika myr- och våtmarkstyper

Av Jens Backman

Torsmyran är en av Norrlandskustens största och mest variationsrika myrar och det största myrområdet i Västerbottens läns kustregion som undgått allvarliga skador av dikning, vägbyggnad och liknande. Här finns fina exempel på olika typer av mossar, kärr och blandmyrar och ett av landets nordligaste exempel på högmossebildning. Torsmyran blev Nordmalings sjätte naturreservat våren 2006.

Ett myllrande djurliv

Öppet vatten i form av tjärnar, gölar, drag och bäckar finns det gott om i Torsmyran. Detta har bidragit till att myren har

ett rikt fågelliv. Här häckar bl a ljungpipare, rödbena, grönbena, gluttsnäppa, storspov, smålom, sångsvan, ängspip-lärka, gulärta och flera ugglearter.

Myren har också en rik och intressant insektsfauna. Man har hittat 16 olika jordlöpare, 27 olika vattenskalbaggar, 5 arter vattenskinbaggar och 8 troll- och flicksländor. Bland de 24 dykarna kan särskilt den rödlistade *Laccophilus biguttatus* nämnas.

Växtlighet

Ungefär halva myrarealen består av mossar med bl a rostvitmossa, rubinvitmossa, ljung, nordkråkris, tuvull, rosling,

hjordron, dvärgtranbär, tranbär, rundsileshår, dvärgbjörk och skvattram. Längst ned i sydöst finns en väl utbildad cirka fem hektar stor högmosse. Mosseplanet har en gles, kortvuxen martallskog och tuvor med rostvitmossa, tallvitmossa och risväxter. I de nedsänkta höljorna växer ullvitmossa, tät vitmossa, tuvsäv, rosling, tuvull, stor- och rundsileshår.

Stora arealer består av blandmyrar. I dessa finner man småöar med mossevegetation som ligger utspridda över plana kärr med kortvuxna fastmattor. På många ställen ersätts fastmattorna av sviktande mjukmattor med ett glesare fältskikt av kallgräs, vitag, dystarr, sumpstarr och taggstarr. Lokalt förekommer även ”lösbottnar” med naken dy och enstaka förekomster av starr, andra halvgräs, storsileshår och dyblåddra.

I reservatets utkanter finns delvis naturskogsartade tall-, gran- och barrblandskogar. I dessa växer ett antal rödlistade arter och nyckelarter som är knutna till naturskog. På tallar finner man t.ex. timmerticka, blodticka, citronticka, kortskaftad ärgspik och stor ärgspik. På granarnas ved och bark växer bl.a. klibbticka, granticka, ullticka och

violettblå tagellav. Till de intressanta lövträdslavar som hittats inom reservatet hör aspgelälav, skinnlav, stor kvistspik, skrovellav, lunglav och vulkanlav.

Kultur

I reservatets västra del finns ett 370 meter långt fångstgropssystem med 12 fångstgropar. Fångstgroparna är strategiskt placerade från myrkant till myrkant för att så effektivt som möjligt stänga av djurens vandringsled längs med den långsmala landtungan. Idag är groparna cirka en halvmeter djupa. När groparna brukades var de rejält djupa, troligen upp emot två meter, och kan ha haft en anordning i botten av gropen med uppgift att låsa fast djurens klövar. Rester av en tjärdal har dessutom påträffats i områdets nordöstra del och mulbete har i äldre tid förekommit inom delar av skogsmarken.

Jens Backman arbetar på kulturmiljöenheten på Länsstyrelsen i Västerbotten

Kör så här:

Det finns tre alternativa vägar att komma till Torsmyran. Den del som är iordningställd och skyltad utgår från parkeringsplats ”Håknäskälen” vid E4, mitt emellan Nordmaling och Öreälven. Den östra sidan av myren når du genom någon av de skogsbilvägar som utgår från allmänna vägen mellan Långed och Brattfors. Nordvästra sidan av myren kommer du till genom att köra mot Brattfors i 5 kilometer från E4 i Nordmaling. Tag till höger in på enskild väg till Lundebo och kör cirka 500 meter.

Hällristningar i Laxforsen

Genom de unika hällristningsfynd som gjordes 1998 har kartan för boplatser för jägarfolken i Västerbotten fått ritas om. Hällristningarna i Laxforsen är daterade till 4 000 år f.Kr. och har blivit noggrant undersökta och utredda bl.a. av arkeologer från Umeå universitet. Vid Skogsvårdsstyrelsens inventering i området hittades en mängd nya fornlämningar, vilket tyder på febril aktivitet i området under forntiden.

Laxforsen är den fors söder om byn Torrböle som har störst fallhöjd med sina fem meter. Älven har skurit djupt

ner i landskapet, som består av kuperad och skogsbevuxen sandig mark.

Laxforsen är ett spännande utflyktsmål för hela familjen. Hällristningarna är inte ifyllda, som på bilden här på sidan. Rödmarkeringen är gjord för att visa ristningens form, så att du lättare ska hitta den på plats. Det kan ta en stund att hitta bilden på berghällan. De naturliga formerna och färgskiftningarna på berget gör det svårt att urskilja var bilder är inhuggna. Tag god tid på dig och jämför med det redigerade fotot här på sidan!

Kör så här:

Från E4 strax norr om Nordmaling, följ skyltning mot Gräsmyr, cirka 15 kilometer. Tag av vid skyltning mot Hummelholm och Torrböle. Cirka 300 meter efter korsningen är det skylttat mot fiskeplats och rastplats, sväng vänster där. Passera Björkuddens rastplats och fortsätt ytterligare 300 meter. Tag första avtagsvägen till vänster och följ den cirka 200 meter, sväng vänster igen vid skyltning "Laxforsen". Parkera bilen. Följ stigen österut över ett hygge och in i en granskog cirka 150 meter. Slutningen ned mot Laxforsen är ganska brant och marken tidvis blöt.

Alternativ väg: Följ natur- och kulturslingan från Björkudden till hällristningarna, cirka 500 meter. Denna väg är mindre brant, men går på ett par ställen över blöta områden. Se sidan 120.

Foto: Anki Lindgren

Björkudden

Idag är Björkudden en fin rastplats alldeles vid älven med timrat vindskydd och eldstad. Byaföreningen sköter påfyllning av ved och ansvarar för sophantering. Här finns utmärkta fiske- och badplatser och en fin utsikt över Sågforsen och Åbroforsen.

Vid Björkudden fanns tidigare både kraftverk, sågverk och vadmalsstamp. Vägen som leder förbi udden var tidigare kyrkväg mellan Nordmaling och Gräsmyr.

Skogsvårdsstyrelsen har skyltat upp en natur- och kulturhistorisk vandrings-slinga med utgångsplats vid Björkudden. En informationstavla beskriver bland annat såglämningen, kolbotten och tjär-dalar. Slingan passerar hållristningarna vid Laxforsen, se föregående uppslag.

Kör så här:

Från E4 strax norr om Nordmaling, följ skyltning mot Gräsmyr. Kör Gräsmyrvägen 15 kilometer och tag av mot Hummelholm och Torrböle. Efter cirka 300 meter visar en skylt riktningen mot rastplats/fiskeplats. Sväng vänster, kör cirka 600 meter och över en liten bro. Parkera alldeles nära rastplatsen.

Långrumpskogen - en unik urskog

Långrumpskogen är en av norra Sveriges mest skyddsvärda urskogar och ett av sex naturreservat i Nordmalings kommun. Området är 42,5 ha stort och ligger mitt i övergången mellan dalens älv- och fjärdsediment. Området karaktäriseras av långsträckta låga moränryggar, s.k. drumliner, med ett bestånd av talldominerad urskog.

En rad insektsarter trivs i den gamla skogsmiljön, men de har blivit allt mer sällsynta i takt med att virkesproduktionen tagit över stora delar av landskapet. De två ovanliga arterna större barkplattbagge och mindre barkplattbagge finns i Långrumpskogen, den förstnämnda är endast känd från sju-åtta lokaler i hela världen. Båda arterna kräver att skogen ska vara orörd under

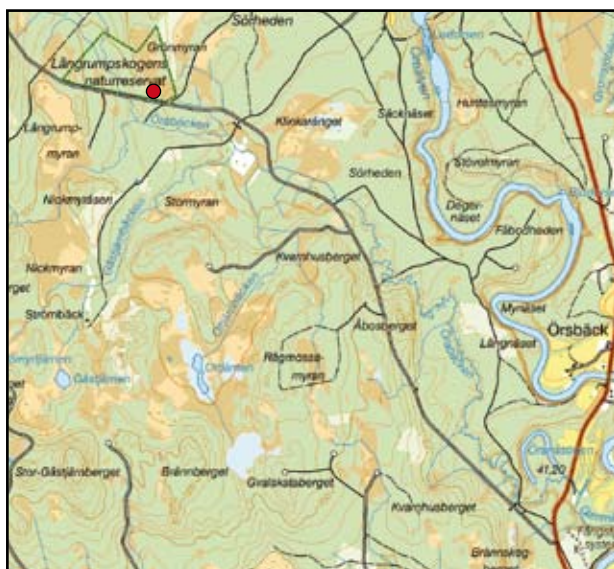
mycket lång tid. De finns därför bara i granurskogar som knappast någonsin brunnit. Skogsbränder var ju annars en återkommande och viktig ekologisk faktor i Norrlands skogar. Områden med sumpmark och fuktiga partier kallas för brandrefugier och i sådana miljöer kan man hitta sällsynta arter av insekter och växter.

Genom reservatet rinner Långrumbäcken och längs bäcken breder ett några hundra meter brett bälte med sumpgranskog ut sig. Enstaka grova tallar, aspar och döende glasbjörkar finns också. På aspstammarna växer det i vissa fall lunglav. Marken är täckt med vitmossa, mattor av klotstarr och tjocka björnmossfällar.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, kör mot Gräsmyr. Efter cirka nio kilometer, sväng vänster vid tydlig skyltning mot naturreservatet. Följ skogsbilvägen knappt sex kilometer. Parkera på P-plats med informationstavla.

Milsvid utsikt från Gvorrsliden

Öster om Gvorrsjön finns det stora Kälsmyrberget. Västra sidan kallas Gvorrsliden och bjuder på en brant sluttning med ett biotopskyddat området med gammal skog och hållmark. Den som tar sig hela

vägen uppför sluttningen får lön för mödan. Utsikten är milsvid mot Husum i sydväst och byar och skogar i väster och norr.

Kör så här:

Från E4 strax norr om Nordmaling, sväng av mot Gräsmyr och följ vägen 14 kilometer. Cirka 400 meter bortom avfarten mot Torrböle och Hummelholm, sväng höger in på en mindre skogsbilväg och följ denna över en tydlig bäck, en kilometer. Håll vänster och kör ytterligare en kilometer. Stigen upp går delvis över ett hygge med ganska brant stigning.

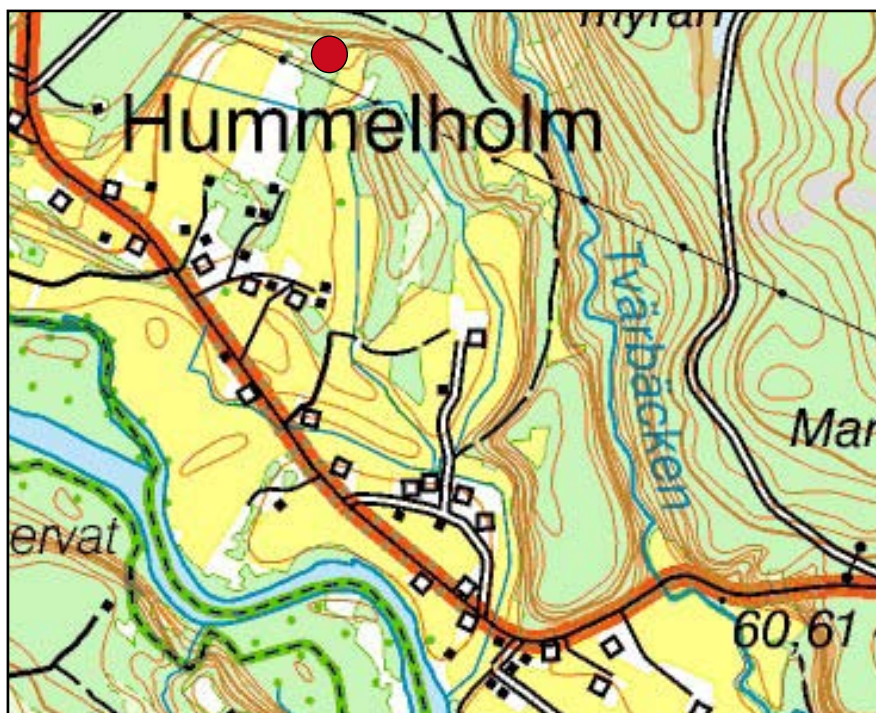

Stortallarna i Lötbacken

Stora träd finns det lite varstans i vår natur och i Hummelholm mäter de största 240 cm i omkrets i brösthöjd. Tre flickor från byn, Ally, Selma och Dagmar fick var sin minnestall när de föddes. Dessa tallar var stora redan för hundra år sedan. En av tallarna är en så kallad lärarinna,

en tall som är tudelad och förr användes som hinkflöjel för att hämta upp vatten från gårdsbrunnen.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Gräsmys. Efter 15 kilometer kör mot Torrböle och Hummelholm. I byn Hummelholm, tag höger 150 meter efter den gamla lanthandeln. Passera vägkorsningen på vänster sida och parkera vid vägkanten. Gå emellan bagarstugan och ladugården och följ befintlig kärrväg genom skogen. Fortsätt stigen förbi tallplanteringen på vänster sida och åkermark på höger sida och gå under högspänningsledningen. Stigen delar sig strax, tag till höger och där står de ståtliga tallarna i den branta backen.

Slätterängarna i Hummelholm

Hummelholm har anor från medeltiden och bebyggelsen i kombination med kulturlandskapet och de hävdade ängarna är en kulturhistorisk miljö av stort värde.

Utmed Öreälvens nedre delar, på meandernäs, holmar och i backar, bedrevs ett omfattande ängsbruk ända in på 1950–60-talen. När ängarna i Hummelholm blev naturreservat 1977 var det för att bevara och fortsätta vårda en del av ett försvinnande kulturlandskap.

På ängsmarken är det gott om träd, företrädesvis hägg och gråal. Även mandelpil förekommer. Trädkronorna bildar täta lövtak över ängsmarken under sommarhalvåret.

Vårfloden i älven varierar mycket från år till år. Vissa år kan ängarna stå helt under vatten vid vårflod. Ismassor vräks

ibland över ängarna och pressar omkull träd och buskar. I trädens stammar finns tydliga skador i barken från isens framfart. Om somrarna är ängarna blomrika och frodiga, på försommaren blommar rödblåra och åkerbär och på sensommaren fibblor, gullris, renfana och älvsallat.

Naturreservatet sköts av byborna och ängarna slås med lie varje sommar. Passa på att besöka området tidigt i juni då häggen blommar eller i slutet av juli då den gula renfanan och den blå älvsallaten står i blom.

I anslutning till naturreservatet finns bilparkering, vindskydd med eldstad och timrade rastbänkar.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Gräsmyr. Efter cirka 15 kilometer kör mot Hummelholm och fortsätt genom byn till markerad avfart mot naturreservatet. Lättillgängligt och lättgången.

Grotta i Storbrännbackberget

Ett par kilometer från bebyggelsen i Hummelholm, på vägen mot Tallberg och Hörsjö, finns en relativt stor sprickgrotta i Storbrännbackberget. Grottans djup är ungefär 15 meter och för att uppleva de inre delarna rekommenderas ficklampa. Den är utformad på samma sätt som grottorna i Lidberget och Storr-

isberget men är några hundra år äldre.

På grottans botten kan man se rester av de block som en gång formade grottan ur den ursprungliga bergssprickan och längst in ligger ett stort block kvar.

Från bilvägen går man över ett hygge upp mot bergskanten och söker sig fram till grottan.

Kör så här:

Från E4 Nordmaling, följ vägen mot Gräsmyr, cirka 15 kilometer. Sväng västerut mot Torrböle, Hummelholm. Kör genom Hummelholms by och därefter cirka två kilometer. När du har passerat högspänningsledningen finns en liten avfart skyltad med "Grotta". Parkera bilen där och gå över hygget mot bergskanten.

Tallbergsbroarna

Byn Tallberg nordost om Nyåker har placerat sig på Sverigekartan tack vare tre järnvägsbroar över Öreälven. Den första bron stod färdig 1891 och var den näst högsta i Sverige på sin tid, 40 meter över vattenytan. Konstruktionen är ett imponerande fackverk i stål och gjorde det möjligt med ett brosprång på hela 180 meter.

I takt med att tågtrafiken ökade och ånglokomotiven blev kraftigare, blev bron snabbt för liten. En ny bro i betong uppfördes därför mellan åren 1916 och 1919, bara 140 meter från den första. Brospannet är på drygt 90 meter och vid byggandet var det världens största normalspåriga bro i stenmaterial. Bron är ett tekniskt imponerande byggnadsverk och förklarades som statligt byggnadsminne 1997.

Då den nya bron kom till, kunde den första användas som landsvägsbro för cyklisterna och biltrafik. Än idag är det

fackverksbron från 1891 som är allmän landsväg över Öreälven.

År 1994 ersattes den gamla betongbron av en ny, modern stål balkskonstruktion. I och med det så stängdes betongbron från 1919 för all järnvägstrafik. Idag är den bron avstängd med låsta grindar för att ingen ska komma till skada på bron. Riksbekant blev den i samband med att kaffetillverkaren Gevalia gjorde en reklamfilm med en bungy-jumphoppande kvinna från bron.

Området runt broarna är mycket välbesökt och lättillgängligt. På rastplatsen med goda parkeringsmöjligheter finns ett vindskydd med eldstad. Nere vid älvkanten vid brofästena finns en övernattningsstuga som är fri att använda. Från parkeringen leder en lång trätrappa ned till älven och därifrån utgår en historievandring med skyltar i terrängen som beskriver broarnas tillkomst och bakgrund.

Foto: Stig Wahlberg

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling tag av mot Nyåker, 23 kilometer. Kör genom Nyåkers samhälle och fortsätt väg 353 mot Bjurholm i cirka två kilometer. Därifrån är det skyltat mot Tallbergsbroarna. Direkt efter landsvägsbron kommer en avfart mot rastplats och parkering.

Foto: Arne Johansson

Hörnåns dalgång

Hörnån kommer från det gamla namnet Horneå och betyder ”ån med de många hornen”, det vill säga meandrande slingor.

Ån har sina källflöden norr om Bracksele utanför Bjurholm. Den är 65 kilometer lång och passerar genom tre kommuner på sin väg ut mot havet. Det är bara en kort sträcka som går genom Nordmalings kommun.

Längs dalen har jordbruksmark vuxit fram under årens lopp, på samma sätt som i de andra dalgångarna. Många partier är fortfarande obebyggda och den som rör sig i sådana områden för

till exempel fiske, kan uppleva sann vildmarkskänsla och rent av stöta på björn. Vissa sträckor av Hörnån är svåra att komma nära på grund av den otillgängliga naturen.

Gräsmyr och Hörnsjö är de två viktigaste byarna längs dalgången. Gräsmyr är med sin björkallé en av Sveriges längsta radbyar.

Foto: Robert Gabrielsson

Bada och vandra i Mullsjö

I den lilla sjön i Mullsjö värms vattnet snabbt på försommaren. Det har gjort sjön till en populär plats för unga och gamla. Den fina sandstranden och vacker åkermark runt om ramar in badplatsen. Här är iordningställt med badbryggor, grill- och lekplats.

Från strandområdet utgår också en promenadväg runt sjön på totalt 6,5 kilometer. Du kan också starta vandringen vid byagården, där det finns en karta över slingans dragning.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Gräsmyr. I Örsbäck, tag av mot Mullsjö. Vid korsningen mot Hörnefors, fortsätt mot Gräsmyr och strax är du framme vid byagården. För att komma till stranden tar du av mot Hörnefors, kör ett par hundra meter och sedan in på en liten väg som leder fram till parkeringen vid sjön.

Kyrkvägen till Nordmaling

Den gamla kyrkvägen mellan Mullsjö och Nordmaling är vacker att vandra. Den går västerut från Mullsjö och du kan börja din vandring mitt i byn, 300 meter söder om trevägskorsningen till Hörnefors. Efter två kilometer kommer du fram till skidstugan som ligger högt

och fint. Fortsätter du söderut över ett litet berg kommer du att se vida klappestensfält.

Om du är ute i mitten av maj, kommer du att möta massor av vitsippor som lyser vitt mellan björkstammarna.

Kör så här:

Från E4 i Nordmaling, tag av mot Gräsmyr. Följ vägen till Örsbäck, där du tar av mot Mullsjö. 300 meter före byn kan du parkera bilen och börja din vandring västerut.

Foto: Arne Johansson

Fiske i Hörnån

Fiskeområdet längs Nordmalingssträckan av Hörnån karaktäriseras av vildmark med höga nipor, frodiga näs och stränder vid Mullsjö by. I Gräsmyr och Hörnsjö flyter ån delvis genom ett vackert odlingslandskap.

Hörnån är länets minsta laxförande vattendrag. De dammar som tidigare hindrade lax och öring att vandra upp i ån är rivna sedan länsstyrelsen i Västerbotten och Nordmalings kommun tillsammans har gjort restaureringsinsatser.

Av länets öringvatten har Hörnån den högsta medelvikten på öring, mellan fyra och fem kilo. Den största fisken som man någonsin fått upp vägde 14 kilo. Harrfisket är bäst i den mellersta delen av ån, från Gräsmyr och nedströms. Det är inte ovanligt med exemplar på ett kilo.

Utter, bäver och nätting (flodnejonöga) förekommer också i Hörnån.

Ett urval av fördjupningslitteratur

- Wikström E: *Platsen, bruket och samhället*. Statens råd för byggnadsforskning, 1991.
- Ericsson, S: *Umetraktens kärlväxter*. Natur i Norr 1: 2–62, 1982.
- Fries, S. (red.) *Peter Artedi och Nordmalings flora*. Johan Nordlandersällskapet, 8:1985.
- Elofsson, U. & Curry–Lindahl, K. (red.): *Natur i Ångermanland och Medelpad*. Svensk Natur, Uppsala. 1953.
- Mascher, J. W: *Ångermanlands flora*. SBT–redaktionen, Lund, 1990.
- Beckman, L: *Nordmalingskusten*. Länsstyrelsen i Västerbottens län.
- Ericson, L: *Sträckfåglar vid Järnäs udde hösten 1982*. Fåglar i Västerbottens län 8:85-95, 1983.
- Grenmyr, D. et al. *Fåglar vid Västerbottenskusten*. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 1978:7.
- Lindgren, P–A: *Naturvårdsinventering över Nordmalingskusten, Nordmalings kommun*. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Naturvårdsenheten, 1972.
- Statens naturvårdsverk: *Marina reservat*. SNV PM 1297, 1980.
- Eklund, A: *Beskrivning till kvartärgeologiska kartorna 19J/20J Husum/Vännäs, 20K/20L Umeå/Holmön*. Sveriges geologiska undersökning, ser. Ak nr 5 och 6, 1991.
- Elmberg, J: *Fåglar i Nordmaling och Bjurholm*. Fåglar i Västerbotten. Supplement nr 2, 1988.
- Haglund, B. *På vårsträck i Västerbottens skärgård*. Svensk Jakt 78: 216–222, 1940.
- Hemsidor:
- Sträckande fåglar i Västra Kvarken: <http://picea.slu.se/fagel/vastraKvarken>
- Svalan: www.artportalen.se/birds
- Länsstyrelsen i Västerbottens län: www.ac.lst.se
- Skogsstyrelsen: www.svo.se

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.